

SORSUNK, KÖZÉP-EURÓPA

Írta és összeállította:
Sándor György

Rózsina

ELŐSZÓ
SÁNDOR GYÖRGY KÖNYVÉHEZ

Egyre inkább tudjuk, hogy a világ mai állapota — vagy ha úgy tesszük: a „mai világállapot” — az utolsó két évszázad, a „modern világ” történetében egyike a legkritikusabb, legkétségesebb időszakoknak. Korszakhatáron vagyunk. Véget ért egy nagy korszak — mondta például John Lukacs, a neves, magyar születésű amerikai történész —, és nem tudjuk, merre megyünk. „Fordulóponton vagyunk” — mondta az Európai Szociáldemokrata Pártnak a helyzet vizsgálatára Rasmussen volt dán miniszterelnök vezetésével alakult munkacsoportja. A múlt század második felének volt egy látványos fellendülési szakasza, legalább is Nyugat-Európában és Észak-Amerikában: a „jóléti állam” és a plurális demokrácia kialakulásának és kiszélesedésének hőskora. A fejlődés szinte egyenes vonalúnak látszott, de a század végére összekuszálódott, elködösödött. Mindazonáltal nem tört meg, nem következett be egyetemes válság, csőd, összeomlás, csak éppen világos, hogy sok mindennek változnia kell.

Az ilyen történelmi helyzeteket nehéz értelmezni, mert a ködben még nem látni, merre mehetünk tovább. Vannak, akik nem tudják, vannak, akik nem is akarják látni. A közbeszédben, a helyzetről szóló irodalomban és sajnos a politikában elszaporodik a mellébeszélés, a hipokrizis (képmutatás), hogy leplezze a bizonytalanságot. Mások meg — a világos áttekintés hiányában — nem mernek belefogni egyetemes analízisbe.

A mi helyzetünk sajátos itt, Magyarországon, és Közép-Kelet-Európában. Nekünk ugyanis a sok bizonytalanság mellett van egy bizonyosságunk: most kerültünk be az Európai Unióba. Van tehát fogódzónk, egyértelmű programunk, ennyiben könnyebb a dolgunk. A bajok „csak” abban vannak, hogy hogyan jutunk odáig, és mi lesz azután.

Nem könnyű bátorságot venni ahhoz, hogy ezzel a problémaköteggel egyszerre nézzünk szembe. Sándor György vállalkozott rá. Mivel senki se — ő se — szakember minden téren, természetesen nem

azt tűzte ki céljául, hogy egy lendülettel végigelemezze, és a megoldást is felkínálja, hanem hogy a helyzetet bemutassa, a feladat nagyságára, a megoldás szükségességére ráébresszen. Körképet ad, és ehhez segítségül hívja azokat, akik az egyes területekről szakszerű tájékoztatást nyújtanak. Azt mondja: voltaképpen szerkesztői munkát végzett, de ez több annál, mivel az összetettség felmutatása ez esetben maga az alkotás.

Bizonyára sok részlet van így benne, amely kérdéses, vagy amely egyenesen bírálható. Magam is találtam ilyeneket. Nem kívánom azonban felsorolni, mert nem ez a lényeg, hanem az összkép. Az a mindnyájunknak szóló figyelmeztetés, hogy mindezeket a tényezőket, kérdéseket, lehetőségeket (és mindezen országokat) egymással összefüggésben kell néznünk és értelmeznünk. Sándor György könyve ezt nem csupán bemutatja — bizonyítja is. Ráadásul olyan formában, hogy mindenki megérthesse.

Ezért ajánlom figyelmébe minden olvasónak.

Vitányi Iván

BEVEZETŐ

A Nyugat-Római Birodalom bukásával egy nagy korszak búcsúzik, és egy másik kezdődik a történelemben. Egy időre Kína, India és az arabok előttünk, európaiak előtt járnak, ismerik a papírt, sőt a nyomtatást, felfedezik a tízes számrendszert és a puskaport is.

A 6-7. században Nyugat-Európában lassan új erőközpont alakul. A rabszolgatartó rendszer helyébe lépő hűbéri társadalom több szabadságot, értelmet biztosít a földművelőnek, az iparosnak, ezért fellendül a gazdálkodás.

A császár és a pápa váltakozó elsőbbséggel irányítják az élet folyását. Kialakul egy hatalmas nyugat-európai tömb a népvándorlás során helyüket megtaláló népekből. Az egyház szakadása közrejátszik abban, hogy a Balkánon és a keleti szlávok között kelet-európai birodalmat alakítson ki Bizánc. E két hatalmas tömb közé szorultunk be mi, idetelepedők: lengyelek, litvánok, csehek, szlovákok, magyarok, horvátok, és még sokan mások — közép-európaiak.

Sok szenvedés, vérontás emlékéit nem egyszer egymás gyűlöletét hozzuk magunkkal. Ezzel szembe kell néznünk, s ezt úgy tehetjük, ha mindenek előtt megismerjük az itt lakó népek történetét. Legálább akkora változások idején élünk, mint őseink ezer éve. A hatalmas egységes, igazságos Európát hirdetnek, és ahogy a könyv függelékében olvashatjuk, ez az új rend felemelkedést ígér. De hogy mi valósul meg a tervekben, azt még senki nem látja. Egy biztos, hogy már az is segítség, ha mi összefogunk és felhasználjuk az új lehetőségeket. Ha az Európai Parlamentben országaink érdekében szavazatainkat egyesíteni tudjuk, jóval nagyobb erőt képviselünk, mint külön-külön.

Ezer éve a pápa és a császár királyainknak koronát küldött: pápait István királynak, mert erős, önálló országot vezetett, császárit a cseheknek, lengyeleknek. A pápa továbbá hittérítőket, szerzeteseket. Mióta megszerveződöttünk, mindig peremvidék voltunk. A mi dolgunk volt védeni a Nyugatot tatártól, töröktől, vagy ha összecsapott a két nagy erő, és esetleg a török képében délről is szorongatnak, akkor hol kicsívő zsugorodott országunk, hol négy tenger mos-

BEVEZETŐ

---

ta partját, ám gondoljunk bele, a lengyeleket ez idő alatt háromszor osztották szét egymás közt, míg végül a 20. században 200 km-re nyugatra tolták őket, de végre együtt hagyták. Dühünket gyakran önmagunkon töltöttük ki; mi a 20. század elején Szerbiát támadtuk szomorú körülmények között, de csak alig pár éve irtotta szerb a horvátot, horvát a szerbet. S most ezt a társaságot egy szövetségbe tömörítik, ahová ha magunkkal visszük előítéleteinket, a felét sem érhetjük el annak, mint amennyit együttműködéssel, közös vállalkozásokkal. Hogy ki irányítsa ezt a tábort — vakok lennénk ha nem látnánk, hogy a mai világ legnagyobb hatalma, az Amerikai Egyesült Államok és olyan nagy európai országok, mint Franciaország és Németország, erős vitában állnak. Mindez szinte kötelességünké teszi, hogy mi, itteniek, a kisebb országok közül valók ismerjük meg jobban egymást, tanuljunk meg együttműködni, mert könnyen lehet, hogy ez az összefogás lesz az, amelyre igazán építhetünk, és amely, ha nem is a hegyre, de egy dombra elvisz bennünket.

LEHET-E EGY FÖLDRÉSZNEK SORSA?

A könyv címe azt sejteti, a szerző legalább is azt vallja, hogy lehet. Ezt viszont bizonyítani is kell. Ezernyi tapasztalatból tudjuk ezt igazolni. Nemrég ölt meg a cunami sok százezer embert. Máskor meg az adakozó természet olajat adott ott, ahol ameddig a szem ellát, csak művelhetetlen homok borítja a földet. Most amikor az ember már veszélyesen rongálja, szennyezi földjét, piszkítja tengereit, elmondhatjuk: azért még a Föld az úr. Hát még történetünk elején mennyire az volt.

Nem véletlen, hogy az emberiség bölcsője Afrikában ringott, ahol bőséges élelmet talált a földön és a fákon, az öltözetet is nélkülöző, gyűjtögető, vadászó embercsapat. Mikor számuk nagyobbra nőtt, a nagy folyók mentén virágzó mezőgazdaság alakult ki, és az ember megtanult a földdel bántani, az állatokat házhoz szoktatni, sőt már akadtak, akik a csillagok rendjét megfigyelték, és megjósolták a folyók áradását. Kialakították a megfelelő betű- és számjeleket, és nagyon sokféle munkához szükséges szerszámot készítettek, házakat építettek, hidat. Később egyre inkább egy-egy földrész lakóinak tudása játszott fontosabb szerepet. Mára oda értünk, hogy egy hideg éghajlat alatti, a természet kincseit nélkülöző ország legmodernebb mobiltelefonjaival, tehát tudásával, teremti meg gazdagságát.

Gondolt-e már Ön arra Kedves Olvasó, hogy történelmi, gazdasági megfontolásból hol van a világ közepe, és hogy a világ közepe a történelem folyamán helyét változtatja és más-más korban másutt található? Mint tudjuk, fajunk szülőföldje Afrika. Itt volt meg minden körülmény ahhoz, hogy ősünk megszerezze tudását, amellyel élelmét gyarapítva, barlangok védelmét, vadak elejtését végezte. Imént említettük, hogy Afrikában a Közel-Keleten, a Nílus, az Eufrátesz, no meg a nagy kínai folyók mentén alakult ki olyan kultúra, hogy a világ közepét ott találta az akkor élő ember. Jó idő múltával görög népcsoportok húzódtak le a Balkánon a Földközi-tenger partjaihoz. Átvettek mindent, amit az egyiptomi, mezopotámiai mesterek tudtak, sőt olyan hajókat készítettek, amelyekkel az egész Földközi-tengert és a Fekete-tengert is bejárták. Ekkor a görögöknél időzött a „világ közepe”.

A görögök után rómaiak alkottak hatalmas birodalmat, milliós fővárossal, csodálatot keltő építményekkel, kilométeres vízvezetékkel. Természetesen ekkor Róma volt a világ központja. De mint minden birodalom, a római is szétbomlott. Pár évszázadig Kína, India, de különösen az arabok nagyobb tudásra tettek szert, mint a Római Birodalom maradványai.

Kr. u. a 6-7. századtól valami olyan készülődött Nyugat-Európában, ami aztán évszázadokra Európát tette a világ csodálatának tárgyává. Hogy lezárjuk a vezető helyről szóló gondolatsort, elmondom, hogy az I. világháború után a legnagyobb gyarmatrendszerrel rendelkező Nagy-Britanniától vették át az amerikaiak a vezető szerepet. A II. világháború után ezt már mindenki belátta. Most pedig, a hidegháború végén, az Egyesült Államok az egyetlen világhatalom, de érdekes módon a keleti partról a csendes-óceáni oldalra húzódott át a földrész súlypontja, és szemben a Csendes-óceánon túl emelkednek fel hatalmas erők.

De térjünk vissza a Kr. u-i 9-10. századhoz. Mi itt lépünk be tulajdonképpen megbeszélhatalmunk időszakába. A magyar bemutatkozás nem hagyott valami jó emlékeket Európa népeiben. Európa nyugalalmát három társaság zavarta. Az egész Rómáig hajózó vikingek, akik Oroszországban csónakjaikkal a Fekete-tengerig is lehajóztak; azokon a csomópontokon alakultak az orosz városok, amerre a vikingek ütöttek tanyát. Keletről mi vezettünk zsákmányt szerző utakat. A hírünket ismerő svájci szerzetes imába foglalva kérte Istentől, hogy őseinkkel való találkozásban ne legyen része. Mi ezt az iskolában úgy tanultuk, hogy a kalandozások korszaka. Ez 955-ben véget ért, mert Ausburg mellett nagyon kemény leckében részesültünk. A harmadik csapat Afrika északi területéről csapott be Európába, és szaracénoknak hívták őket, de a német császár megelégedte ezeket a látogatásokat, és a 10. századra a vikingek, szaracénok eltűntek, mi is letelepedtünk a Kárpátok övezte földeken.

KÖZÉP-EURÓPA KIALAKULÁSA

A Nyugat-Római Birodalom bomlása Kr. u. a 4-5. században erősen előrehaladt. A germánok támadása végül győzedelmeskedik. Kr. u. az 5. században elfoglalják Rómát.

A Nyugat-Római Birodalom helyén négy hatalom emelkedik ki. A damaszkuszi kalifátus a 8. századig szinte vezető szerepet játszik. Ekkor az arabok a technikai és tudományos fejlődés élharcosai — elfoglalják Észak-Afrikát teljes hosszában, és Hispániában is erős hatalmat építenek ki. A másik utód a bizánci császárság, amely igyekszik a Római Birodalom keleti részeit megszerezni. Az európaiak közül a frankok alakítják ki a legnagyobb hatalmat, amelyet a pápaság is segít, és a Frank Birodalom pedig támogatja a pápaság európai terjeszkedését.

Magyarország az Árpádok idején erős hatalom volt, ezért kapott közvetlenül a pápától koronát, míg a többiek általában hűbéri helyzetbe kerültek. Magyarországon keresztül vezettek át a fontos kereskedelmi útvonalak, az Anjouk idején az arany egyharmadát mi szállítottuk a nyugatnak. Szarvasmarhát lábbon, gabonát szekérről is szívesen vásárolták. Mátyás király idején — utoljára — mi határoztuk meg a szomszédok politikáját. Mátyás fekete serege legyőzte a Habsburgok haderejét. Vezetőszerepünknek a törökök mohácsi győzelmével végeszakadt. Az ország három részre tagolódott, függetlenségünket elvesztettük. Amerika felfedezésével a fő kereskedelmi útvonalak az Atlanti-óceán mellett fekvő országokon át vezetnek. Európa súlypontja áttevedött a nyugati országokba.

Bibó István, a kiváló tudós, politikai gondolkodó a II. világháború után alaposan elemezte: miért kerültek zsákutcába a közép-európai kis országok. Szűcs Jenő történészünk ezekhez az elemzésekhez kapcsolódott nagy sikerű, *Vázlat Európa három történeti régiójáról* című könyvével. „Végül is leegyszerűsítve — írja —, az ezredforduló utáni történelmünk első ötszáz évében a magyarság ‘alkatilag’, azaz, a társadalom szerkezetében, a Nyugathoz tartozott (...) Történelmi katasztrófák szorították ki aztán a következő több, mint négyszáz évre e helyzetből, hogy belekényszerítsék egy kelet-európai szerkezetbe, melyet a ‘társadalmi erőviszonyok mozdulatlansá-

ga, holtpontok’ és reménytelen visszatérési kísérletek jellemeznek eladdig, hogy a folyamat a 19. század második felében kísérteties zsákutcába ‘torkolljon’.

A koordináták tehát nagy vonásokban így alakultak: a barbárok, Róma nyugati öröksei kialakították a Nyugat fogalmát (500—800 között). Mi, újabb barbárok a letelepülésünk után (1000—1300) keleti és északi irányban bővítettük a hatalmunkat. Az újkor elején egyik irányból a nyugat 1500—1640 között az Atlanti-óceán túloldalán bekebelezte Amerikát, és bekapcsolta Skandináviát áramkörébe.

A csonka kelet létrehozta a teljes Kelet-Európát, a Csendes-óceánig terjedően Szibériát is. A kettő közé szorult Közép-Európa. Ezek a strukturális modellek máig meghatározzák a modern Európát.

A délről jövő szorítást a Török Birodalom képviselte. A Nyugat első fél ezrede nem valami fényes. Civilizációsülyvedés és politikai anarchia jellemezte, de nagy fejlődés feltételeit teremtette meg. Magasabb színvonalú mezőgazdaság jött létre, új típusú városok alakultak és teremtették meg a demográfiai robbanás feltételeit. Európa lakossága 1000—1300 között csaknem megkétszereződött. Városok hálózata, intenzív árucseré jellemezte a gazdasági életet, olyan, amilyen a történelemben még nem volt.

Nyugaton a 6-8. században mind a germán, mind a római hatalom intézményei felmorzsolódtak. A közösségek is átalakultak. Legfontosabbá a föld tulajdonlása vált.

Egyedül az egyház őrizte meg egységét. Az, hogy a spirituális és a világi ideológia szétvált, később a nemzeti államok kialakulását, a reformáció feltételeit alapozta meg.

Civilizáció és politikai keret végleg elvált egymástól, ennek gazdasági alapját a hűbériség megerősödése biztosította. A hűbériséget kényszerhelyzet siettetett fejlődésében. A magánjogi viszonyban lehetett védelmet találni, másrészt a hűbérúr helyzete lefelé presztízst jelentett. A nyugati vazallusrendszer minden társadalom alkotó szervezetet egy rendszerbe vont össze, és szinte az állam helyébe lépett. Ezek a nyugati fejlődés speciális vonásai. Magyarán: a hűbérúrnak is be kellett tartania a szerződést. Ez a fontos érték idővel a lejjebb lévő társadalmi körökhöz is leszivárgott. Ez pedig a jognak alulról való érvényesítését segítette elő. A hűbériség mellett az egyház volt az új társadalom szülője, az egyház, különösen VII. Gergely óta, teljes szabadsággal szólta bele a világ dolgaiba.

Különösen érdekes, amit Szűcs Európa belső hatáiról állapított meg. Európa belső határa az a markáns vonal, amely az Elba-Saale-től indul délre a Lajta, a hajdani Pannónia nyugati pereme mentén szeli át a kontinenst. Ettől nyugatra alakult ki a tulajdonképpeni Európa.

Az arab hódítás következtében a súlypont északabbra emelkedik. Lévén, hogy a keresztény-feudális társadalom képezi Európa lényegét.

Az ezred végén Nyugat-Európa kisugárzása következtében keletre tolódik az új markáns vonal, az Al-Dunától a Keleti-Kárpátok északra nyúló vonalán választódik ketté nyugati és keleti szláv-ság. A 13. században a Baltikum is bekerül a nyugati oldalra. Ezt nevezik európa occidentisnek (nyugat), amelyet Róma irányít, és véglegesíti a bizánci hasadást. Az Elbától a Kárpátokig eső területet a középkor Kelet-Európának nevezte. Érdekes módon az egykori Római Birodalom határa is benne maradt Európa alaktani térképében. A vasfüggöny az egykori európai elválasztó vonal helyén ereszkedett le.

Legtöbben „sötét középkorról” beszélnek, ha az 1400 előtti évekről esik szó. A sok kegyetlenség emléke, a boszorkányüldözés, a máglyahalál, az inkvizíció alakította ki bennünk nyilván ezt a képet. Vannak történészek, akik jobb véleménnyel vannak e korról. Honfoglaló őseink Közép-Európa szerte ebben a korban vették fel a keresztény vallást és alapítottak államokat. S a lakosság nagy része vágyott erre a Nyugat-Európában kialakult társadalmi berendezkedésre.

A KÖZÉPKOR LELKE

Egon Friedell könyvében (*Az újkori kultúra története*) találtam egy fejezetet, amely magyarázatot ad arra, hogy a különböző, keletről jött népek miért is törekedtek államalapításra, mi volt vonzó a rendszerint sötétnek mondott középkorban.

Ezt írja a középkor „romantikájáról”:

„...Az emberek ekkor öntudatlanabban és kritikátlanabban éltek, a középkor nekünk sötétnek, korlátoltnak és hiszékenynek tűnik és csakugyan: akkor igazán mindenben hittek (...) de saját magukban is (...) A középkor nem volt sötét, a középkor ragyogó volt! Semmit nem tudunk kezdeni egy egész Tejúttal, melyet a racionalizmus atomokba oldott fel, de nagyon sokat tudunk kezdeni egy pirospozsgás angyallal és egy kecskelábú ördöggel, akiben szívből hiszünk.”

„(...) Teljes bizonytalanság uralkodott mindenben. Minden utazás fontos elhatározás volt, kb. mint manapság egy súlyos orvosi műtét, minden lépés körül veszélyek, beavatkozások, véletlenek ólálkodtak: az egész kaland volt.”

„Ha akarjuk, a középkort a közép-európai emberiség kamaszkorának lehet nevezni (...) és éppen ez volt a középkori lélek irigylésre méltó helyzete, mindenben jelképet lát: a legnagyobb és a legkisebben, gondolatban és cselekvésben, szerelemben és gyűlöletben (...) szülésben és halálban (...) a középkori ember vele tudta vinni ezt a mély szimbolikát, amely boldoggá tesz, mert megigéz és megvált egyben.”

„Ugyancsak a kamaszkorra emlékeztető sajátosság, hogy a középkori ember lelki palettáján nem voltak átmenetek (...) a harag bíborvöröse, a szeretet sugárzó fehérje és a kétségbeesés sötét feketéje... Az akkori emberek külső viselkedésében is sok volt a gyerekek viselkedéséből.”

Semmiféle kapcsolatuk nem volt a pénzzel.

Sombart így ír: „A gazdasági tevékenységgel lelkileg kb. ugyanolyan kapcsolatban állnak, mint a gyermek az iskolai tanítással”.

A középkori kézműves számára legfontosabb a teljesítmény jósága és megbízhatósága volt. „A kézművesek és kereskedők céheiben

a tagok gazdasági egyenlősítésére, vagy legalábbis kiegyenlítésére irányult a tevékenység. Azért szereznek, hogy éljenek és nem azért élnek, hogy szerezzenek...”

„(...) Ezt a fiatalos világot még áthatotta az az egészséges érzés, hogy a munka nem áldás, hanem teher és átok. De gondoljuk csak el, milyen különbséget jelent egy kultúra egész érzelmi világában, ha a pénz nem egyetemes istenség, amelynek mindenki tehetetlenül áldoz, és amely önhatalmúan alakít és irányít minden sorsot.”

„A középkor központi gondolata, mintegy fölötte lebegő láthatatlan mottója: ‘Universalialia sunt realia’: csak az eszmék valóságosak (...) Platon csak tanította ezt a nézetet, a középkor átvette.

Így épül fel a középkori világ, mint az elhitt elvontságok, átélt eszmék csodálatos hierarchiája (...) A világi rész parasztjaival és polgáraival, lovagjaival és hűbéreseivel, grófjaival és hercegeivel, királyai-
val és császáraival, másik oldalon az egyházi rész, minden hívő széles alapzatáról felcsúcsosodva a papokig, apátokig, püspökökig, pápákig, zsinatokig, és azon túl az angyalok ranglétráján, amely egészen Isten lábáig ér: az Universalialiak eszmék nagy, jól átgondolt, és jól elrendezett hierarchiája.”

„A 14. század közepén egész másfajta emberiség lép a színre (...) Továbbra is keresni fognak, de találni is, továbbra is mozgalmasak lesznek, de már nemcsak a mélyben (...) A világ többé már nem isteni rejtelem, hanem ember alkotta ésszerűség.”

*

Ezt a tanácsot követve most Közép-Európa országainak vázlatos történetét mutatjuk be. Igyekeztem a legtöbb országról olyan történelmi könyveket, dokumentumokat szerezni, amely lehetőleg abban az országban íródtak az utóbbi 15 évben (Ismerve Crocénak azt a megállapítását, hogy a történelem korról korra változik, és azt a jelen erősen alakítja). Szeretném előre bejelenteni, hogy a jobban ismert országokról kevesebbet írok, és a kevésbé ismertekről hosszabban számolok be.

A PEREMVIDÉK ORSZÁGAI

AUSZTRIA

Terület: 83 845 km²
Népesség: 8,2 millió fő
Szövetségi köztársaság
GDP: 269 milliárd dollár
GDP/fő: 32 930 dollár
Az EU tagja 1995-től

Kezembe került egy könyv, amely kiváló humorral meséli el Ausztria történetét. Eredeti címe: *Von Ötzi bis Big Bruno*, azaz *Ötzi-től a nagy Brunóig*. Ötzi az a megfagyott holttest, amelyet a fagyhatáron találtak az Alpokban, „Big Bruno” az osztrákok közkedvelt Kreisky kancellára. A könyv Ausztria történetének egy-egy szakaszát kiváló karikatúrával ábrázolja. Egy gazdag, szerencsés ország rendkívül vonzó stílusában írták és rajzolták ezt a könyvet.

Az első fejezetben említik meg azokat az elődöket, akiknek egyik fagyva megtalált tagját Ötzinek nevezték el. Megtudjuk, hogy a mai Ausztria egyes részei Európa legrégebben lakott területeihez tartoznak. Már az őskorban megtelepedett itt az ember.

Kr. e. 15-ben Augustus császár légiói elérték a későbbi Ausztriát. Egészen a Dunáig törtek előre, és megalapították Noricum provinciát, amelyet északon a Duna, keleten Pannónia határolt. Kr. u. 200-ban nagy erővel támadtak a markománok, de az 5. században már a longobárdoké a tartomány. Az egykori provincia keleti részén avarok és szláv törzsek telepedtek le. Nyugati részére a bajorok ősei, a germán bajuvárok törtek be.

A rómaiak után a hunok látogatása következett.

A bajorok 568 és 976 között jó részét elfoglalták a mai osztrák területnek. A frank birodalom a keleti végek védelmére örgrófságokat alapított. Ilyen örgrófság volt Ostmark, Ausztria közvetlen elődje. Nagy Károly 771 és 796 között legyőzte az avarokat, de új vendégek érkeztek, a magyarok, akik néhány év múlva elfoglalták ezt a területet.

Az említett könyv 5. és 6. fejezetében olvashatunk a 9. és 10. századról. Bizony, szemrehányásban van részünk a kalandozás miatt:

„S amikor minden a legrosszabb volt, jelentkezett a nagy pókerjátssza egy új résztvevője 896-ban. A magyarok váltották a hunokat, akik onnan csendben eltűntek, helyettük a magyarok betörték a Mariahilfer Strasséra. A frank határvidékek grófjait nem kis mértékben idegesítette megjelenésük. A frankok sem örültek a magyarok jelentkezésének, mert számukra rossz időben érkeztek. Kövér Károly 885-ben igyekezett egyesíteni birodalmát, és ebben bizony a magyarok megzavarták. Közvetlen utódai nem tudták megvalósítani az áhított francia—német európai uniót. A franciák segítséget kértek Lipót bajor királytól, de az nem tudott segíteni. Erre azt tették, amit jóval később Tapie, az Olimpique Marseille vezetője: ha a magyarok ellen nem tudtak nyerni, meg kellett őket vásárolni. A hasonló kiadásokat viszont sokan nem kívánták vállalni, mert a magyarok Bizánctól Spanyolországig elég sok helyen kívántak pénzt felvenni. 919-ben a szászok megunták a dolgot, és a Lech folyónál legyőzték a kalandozó magyarokat. 955-ben I. Ottónak sikerült úgy megverni a magyar csapatokat, hogy azok befejezték a nyugati támadásokat. Ottó megkapta a pápai koronát, sőt 972-ben még a bizánci uralkodó is elismerte Ottó fiának császári jogosultságát, mert a bölcs utód elvette a bizánci uralkodó leányát. II. Ottó azután 976-ban gondoskodott arról, hogy 1976-ban az osztrákok államuk ezredik évfordulóját ünnepelhessék.” Ottó utóda, akinek Szilveszter pápa volt a tanítója, nekünk is segített az államalapításban. Pár évvel később mi is kaptunk közvetlenül a pápától egy koronát, amelynek megváltoztatott utódját mi is nagy lelkesedéssel ünnepeltük a 2000. évben.

KRONOLÓGIA:

- 976 Az osztrák örgrófság koronát kap.
- 1156 Ausztria önálló hercegséggé válik.
- 1278 I. Habsburg Rudolf megszerzi az osztrák hercegséget és Stájerországot. Ezzel megalapozza a Habsburgok sok évszázados hatalmát, akik nemcsak Ausztriát, hanem Európa számos országát irányítják.
- 1529 Kellemetlen vendégek látogatnak Bécsbe Törökországból.
- 1618 Csehországi felkeléssel elkezdődik a 30 éves háború.
- 1804 A napóleoni háborúk idején az osztrákok területet vesztenek, II. Ferenc felveszi a császári címet.

A PEREMVIDÉK ORSZÁGAI

- 1815 A bécsi kongresszus: a napóleoni háborúk után itt kötik meg az európai békét, Ausztria dunai monarchiává alakul.
- 1848 Forradalom Bécsben.
- 1866 Vereség Poroszországtól
- 1867 Létrejön az Osztrák-Magyar Monarchia.
- 1914 Szerbia megtámadása, az I. világháború kezdete.
- 1918 Megszűnik a Habsburg-ház uralma, Ausztria köztársaság.
- 1938 Hitler bekebelezi Ausztriát.
- 1955 A győztes hatalmak kivonulnak az addig megszállt országból.
- 1995 Ausztria az Európai Unió tagja.

MAGYAR-ORSZÁG

Terület: 93 036 km²
Népesség: 10,1 millió
Parlamentáris köztársaság
GDP: 159 milliárd dollár
GDP/fő: 15 900 dollár
Az EU tagja 2004-től

A Millenniumi magyar történet (Budapest, 2001) *A honfoglalás kora* című fejezetében a nemrég elhunyt történész, Engel Pál tájékoztat a kezdetekről. Amikor az osztrák Ötzi a köveket görgette az Alpokban, a Kárpát-medence már sűrűbben lakott volt. Sokféle indogermán nép fordult meg itt a mi vidékünkön. Tőlük származik a Kárpátok neve, a Duna (vizet jelentett), de a Tisza, Maros, Kőrös, Dráva is tőlük kapta nevét. Illírek éltek a Dunántúlon a bronzkorszakban, a vaskorban kelták. Az Alföldön a 7. századtól megfordultak szkíták, alánok, szarmaták. A Kárpátok történetének nagy eseménye a rómaiak megjelenése. Ekkor az osztrák sógor is latinul tanult, de rossz tanulók voltak, akárcsak a mi elődeink, így a Jézus születése idején kiépített Pannónia lakóinak utódai mindent elfelejtettek. Ránk maradtak viszont a rómaiak városainak és a *limes*nek (határ) romjai, melyeket ma is csodálunk.

A rómaiak után még sokan feltűntek tájainkon. Jöttek a hunok, Rómát fenyegették; aztán a longobárdok, akik meg sem álltak a Pó-síkságig. Meg gepidák. Az avarok gyilkolták a gepidákat, de sem a hunok, sem az avarok nem voltak a magyarok rokonai.

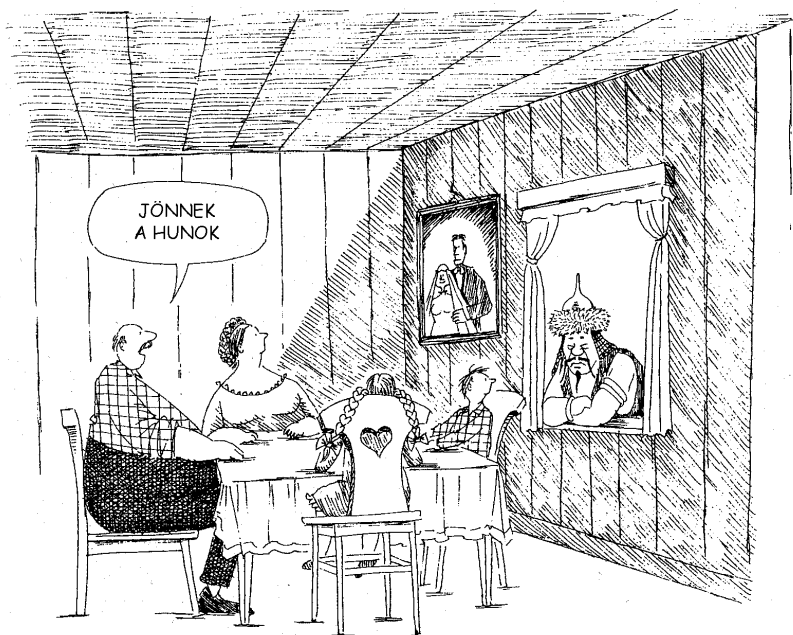
Ilyen forgalom ellenére a Kárpát-medence, amikor szükségünk lett rá, mint szálláshelyre, lényegében üres volt.

A határok mentén veszedelmes hatalmak alakultak már ki. A karolingok frank birodalma Nagy Károly óta a Dunáig terjedt, hűbéresei nem képviseltek nagy erőt. Az utolsó helytartója Arnulf volt, ennek egyik vezére, Brezalaupurc építette Braslav várát. Innen Pozsony szlovák neve.

A Dunától északra 830 után szilárdult meg a morva—szlovák fejedelemség. Szvatopluk 870—894 között Morvaországig, az Alföldig terjedő vidéken uralkodott. Pannóniát is meg akarta szerezni, de Arnulf visszaverte.

Délkeleten a dunai bolgár kánok uralkodtak. A kor fontos tényezője: Pannónia népe a frank hódítás után a római rítust fogadta el, a bolgárok a bizánci kereszténységet választották. A morvák, szlávok ingadoztak, mert a Bizánctól küldött Cirill és Metod nagy munkát végzett náluk. Végül mégis a római szárny került felül, ebben már része volt a magyarok hódításának is. Nos, ebben a környezetben kellett a besenyők elől menekülő őseinknek hazát építeni. Idézzük fel Engel tanár úr ismertetése alapján röviden az eseményeket.

1. Se sumér, se szittyia rokonságunk nem bizonyított, tudásaink szerint Szibéria északnyugati sarkából indultunk, mint a finnugor népcsalád tagjai.
2. Monachus Continatus Theophilus császárnak 829—842 írva számol be arról, hogy a magyarok az Atil (a Volga arab neve) mel-

letti hatalmas sztyeppe vidéken élnek, a dunai bolgárok szövet-ségesei, a besenyők szomszédai. A hely neve Atilküzü (Atil mel-léke). Mi az Etelköz elnevezést használjuk (Atil itt ugyanis való-színűleg a Dont jelöli).

3. Az *Annales Bertiniani* 862-ben megírta, hogy az ungrinak neve-zett „korábban ismeretlen ellenség” támadta meg a keleti fran-kokat. (Ez az első hír nyugati forrásból.)
4. 881-ben Szvatopluk mellett harcoltunk a frankok ellen. 892-ben viszont Arnulf oldalán Szvatopluk ellen szövettünk. Közben zajlik a megtelepedés, az érintkezés az itt élő szlávokkal.
5. A honfoglalásban elkülöníthető az Alföld és Erdély meghódítá-sa. Ezt az Etelközből való menekülés alakította így.
6. Az avarok a hunokhoz hasonló lovas nép volt, Nagy Károly ver-te le őket. Valamikor az onogurok, „késői avarok” egy része is el-jutott a Kárpát-medencébe, aztán jött a szláv népvándorlás.
7. Bennünket a 830-as évektől említenek az írások. A nép termé-szetesen jóval régebben alakult ki. Úgy soroltak be, „hogy a ma-gyar a türk egy fajtája”.
8. Kalandozásaink Európa-szerte félelmet keltettek. Bizánctól és Kijevtől a francia tengerpartig, Olaszországig és Ibériáig bejár-ván Európát. A 955-ben Augsburgnál ránk mért csapás véget vetett nyugati kalandozásainknak. Ottó német-római császár ki-ismerte taktikánkat, harcmódorunkat, kidolgozták ezek ellen-szerét, és kíméletlen csapást mértek ránk.
9. Nem szóltunk még Pannónia meghódításáról. Ez az adott szó megtartásának története. Ellentétben a mesével, amely a felkan-tározott fehér lóról szól, amivel megszereztük Szvatopluk orszá-gát. Álmos Erdély elfoglalása után megkaphatta volna a frankok-tól Pannóniát és a Felvidéket, ha segíti Arnulfot a morvák ellen. Álmos azonban pogány módra megszentelt szövetséget kötött Szvatoplukkal, és nem szeghette meg esküjét. Ezért távoznia kel-lett. A krónika ezt így írja: „Megölték, mert ő nem mehetett be Pannóniába, és helyén Árpád már segíthette Arnulfot a morvák megtámadásában”.

Így fejeződött be a honfoglalás, és zárult le a finoman kalandozá-sok korának nevezett periódus.

A honfoglaló magyarságot törzsközösségek fogták össze. A 7 törzs nevét Konstantin bizánci császár örökítette meg: Nyék,

Megyer, Kürtgyarmat, Tarján, Jenő, Kér és Keszi. Ezekhez csatlakoztak még a honfoglalás előtt a kabarok, a kazár birodalomból kivált kevert etnikum. Egy részük a zsidó vallást vette át. (Arthur Koestler világhírű magyar származású író könyvet írt történetükről.) Az élen az isteni tiszteletben részesített kende állt, a tényleges irányító a gyula volt.

A legerősebb törzs Árpádé volt. A törzs vezetői hosszú küzdelemben egyesítették a Kárpát-medencét megszálló törzseket uralmuk alatt. Géza tette a legtöbbet, hogy a magyarok felismerjék a kor parancsát, vegyék fel a kereszténységet, tanulják meg a termelés, közigazgatás európai formáit. Terveit fia, Vajk, a későbbi Szent István valósította meg. Önálló királyság alakult, pápai koronával, kiépültek az egyházmegyék és a korszerű közigazgatás. Kemény harcok árán lényegében szerencsésnek mondható az indulás, mert a nép megmaradását biztosította.

KRONOLÓGIA

1241	Tatárjárás.
1301	III. Andrással kihal az Árpád-ház.
1456	Nándorfehérvári győzelem a törökök felett.
1458—1490	Mátyás király.
1526	Az ország három részre szakad.
1699	A törökök kiverése, Habsburg-uralom.
1703—1711	Rákóczi-szabadságharc.
1848—49	Forradalom és szabadságharc.
1867	Kiegyezés, Osztrák-Magyar Monarchia.
1914—18	I. világháború.
1918—19	Köztársaság — Tanácsköztársaság.
1920	Trianon, királyság kormányzóval.
1941—1945	Magyarország a II. világháborúban.
1945	Magyarország felszabadulása, köztársaság.
1949	Népköztársaság.
1956	Forradalom.
1989	A nyugati határ megnyitása.
1990	Parlamentáris köztársaság.
2004	Az EU tagja.

SZLOVÁKIA

Terület: 48 845 km²
 Néesség: 5,4 millió
 Köztársaság
 GDP: 85,1 milliárd dollár
 GDP/fő 15 700 dollár
 EU-tagság: 2004

Magam is rendkívül kíváncsi voltam, hogyan írja meg egy olyan nép történetét a történész, amelynek csak a legutóbbi időkben alakult meg szuverén állama. Nekünk Felvidék évszázadokon át, nekik Szlovákia. Dusan Kovac *Szlovákia története* című kötete felel erre.

Érzi ezt a furcsa helyzetet maga a szerző is. Bevezetőjében arra hivatkozik, hogy Csehszlovákia szétválása óta 10 év telt el, és ez még nem történelmi idő. De az olasz állam története sem valami régi, mégis természetesnek vesszük, hogy Itália évezredek történetét őrzi.

„Világos tehát — írja Kovac —, hogy Szlovákia történetén jóval kiterjedtebb tárgykört kell értenünk, mint az önálló szlovák állam, vagy a szlovák államiság történetét.”

A szerző nagyon fontosnak tartja, hogy a történelmet ne hassák át mítoszok és alkalmi ideológiák. Sokan manapság azt harsogják, hogy 1993 után át kell értékelni az egész szlovák történelmet — ez biztos út lenne a hamisításokhoz. Ezért a leghelyesebb Szlovákia történetét a terület betelepülésével kezdeni.

Régészeti kutatások szerint Szlovákia területén 200 ezer éve telepedett meg az ember. Az osztrák ősök idején a Kárpátokban is görgették a köveket. A földművelés itt már a Kr. e. 5. évszázad óta létezik, de a szlávok 1500 éve vándoroltak ide, és „a szlovákról, mint önálló etnikumról csak a 10. századtól lehet beszélni”. A mai Szlovákia területén a kedvező természeti körülmények (bő vizű folyók, védelmező hegyek) vonzották ide az embert. Kr. e. 5000 körül végbement itt is az első termelési forradalom, a mezőgazdaság művelése. A keltáktól maradt ránk a legrégebb emlékek. A Kr. e. 5. században az egész kontinens uralkodó népévé váltak, a mai Délnyugat-Szlovákiából ezt már írott emlékek igazolják.

A germánok egyre nagyobb tömegei vonultak át ezen a vidéken. Délkeletről jöttek dákok is. A Római Birodalom ekkor közelítette meg a Duna vonalát, de a legtöbben markománok és a kvád törzsek-ből valók telepedtek le.

Kr. e. 177-ben a markománok és kvádok fenyegetésére Marcus Aureliánus császár hadat indított ellenük. (Dusan Kovactól tudom, hogy anyám szülővárosában, Trencsénben van egy kőfalba vésett latin felirat, amely ennek a hadjáratnak emlékét őrzi.)

A népvándorlás folytatódott. A 4. század végén telepednek be a hunok az egész Kárpát medencébe. Attila halála után (451-ben) vezető szerepük megszűnt. Ekkor kezdenek behatolni az avarok és a szláv törzsek. Az első szláv törzsközösség az avarok ellen alakult meg furcsa módon. A krónika szerint egy frank származású kereskedő, Somo annyira ügyesnek, jó vezetőnek bizonyult az avarok elleni harcban, hogy a szlávok királlyá választották. Birodalma valószínűleg a mai Dél-Morvaország, Délnyugat-Szlovákia, Alsó-Ausztria és Északnyugat-Magyarország területére terjedt ki. 623-tól 658-ig uralkodott. Vezetésével minden csatát megnyertek az avarok ellen, de Dagobert frank király támadásait is visszaverték. Halálával a szláv törzsközösség felbomlott.

A 7. évszázad lassú fejlődéssel telt. A 9. század elején Nyitrán alakult ki egy fejedelmi központ, amely nagy szlovákiai területre volt hatással. Itt épült 828-ban az első keresztény templom. A 8. század második felétől skót, frank, itáliai, de még ír misszionárius is dolgozott Nyitrán és vidékén. Pribime fejedelemség szomszédságában, a mai Morvaország területén megalakult a morva fejedelemség, élén Mojmir fejedelemmel. 833 táján Mojmir legyőzte Prisztint és megalapította a Nagy Morva Birodalmat. Ennek legjelentősebb uralkodói Rasztiszlav (846—870) és I. Szvatozluk (871—894) voltak. A frankok királyával szemben Rasztiszlav megvédte fejedelemségük függetlenségét. Ezután a frankok segítségével I. Szvatozluk elfoglalta a morva fejedelem trónját. Szvatozluk megerősítette belső hatalmát. Ibn Ruszta arab utazó nagy elismeréssel ír gazdagságáról: „Ennek az uralkodónak lovai is vannak. Étele tejből készül. Jó erős és drága páncélja van, székhelyéneke a neve Dasirwák (Dzsaraduszt)”. 872-ben Szvatozluk legyőzte a türingiai és a szászok hadait. Sőt, a Dúnán a bajor hajóhadat is. 874-ben békét kötött Lajos királlyal és évi adófizetésre kötelezte magát. Új erődítmények épültek mindenfelé.

Szlovákia mai területén telepedtek meg a zsidók a Kr. u. első századokban és a rómaiak és germánok közötti kereskedelmi kapcsolatokat közvetítették (Ibrahim Ibn Jakob és Ibn Ruszta útleírásaiból).

Tudnivaló, a középkorban csak a zsidó vallás engedte meg híveinek a pénzzel való foglalkozást. Ezen alapult, hogy különösen az uralkodók, főurak, városuk szolgálatában szívesen foglalkoztatták őket.

Szvatopluk halála után (894) romlásnak indult a morva birodalom. Magyar törzsek idézték elő a birodalom gyengülését. II. Mojmir hiába kérte IX. János pápa segítségét, és hiába kötött békét a Keleti Frank Birodalommal, 907 körül a Nagy Morva Birodalom felbomlott. Még korábban, Rasztyiszlav, aki függetlenedni kívánt a Keleti Frank Birodalomtól, egy önálló morva püspökség felállítását szeretne volna elérni. Ezért fordult III. Mihály bizánci császárhoz, hogy az küldjön püspököt és igaz hitelesítőket hozzá. Így került a rendkívül művelt Konstantin (Cirill) és Metod a szlávok közé. Konstantin szláv ábécét szerkesztett, és kialakította a glagolitának nevezett szláv írást, az ószlovén irodalmi nyelvet. Számos fordítás és eredeti mű készült tanítványai segítségével. A szláv liturgiát a római Szent Péter-bazilika oltárára helyezték. Ezzel a szláv a kor világnyelveivel: a héberrel, göröggel, latinnal egy szintre került.

Konstantin felvette a Cirill nevet, és Rómában maradt. Metod visszaindult Moráviába, de fogságba ejtették, és csak 873 után, pápai közbenjárásra folytathatta térítő munkáját. VIII. János pápa utódja a bajor papok nyomására megtiltotta a szláv liturgia használatát. Metod 885-ben meghalt. Szvatopluk pedig V. István pápa kezdeményezésére kiűzte az országból Metod tanítványait. Ez később azt eredményezte, hogy a szlovák egyház a latin keresztény kultúrkörbe tagolódott be. A szláv írásbeliség Bulgáriában és a kijevi Oroszországban fejlődött tovább.

A magyarok megjelenése tulajdonképpen elősegítette a szlovák etnikum elválását a morvaktól.

A magyarok 907-ben Pozsonynál győztek a Keleti Frank Birodalom hadserege ellen. Ez nyitotta meg a magyarok nyugat-európai hadjáratait. Az augsburgi döntő vereség nagy változást hozott. A normád és harcias magyarok egyre inkább áttértek a megtelepült életmódra, és hozzáláttak államuk megszervezéséhez. A Dunamente szláv lakossága a formálódó magyar állam befolyása alá került. Az északi fekvésű részek aránylag hosszú ideig megőrizték vi-

szonylagos függetlenségüket. A fehér ló mondája éppúgy mese, mint az, hogy a szláv őslakosság barátsággal fogadta a magyarokat. Hol erőszakos, hol békés intézkedésekkel ment végbe a beilleszkedés. Az erőszak alkalmazására utal a szlovák ember megjelölése. A „tót” szó „meghódítottat”, „alárendeltet” jelent.

A leteleplő magyarok a fejlettebb szlávoktól vették át a mezőgazdasági ismereteket, akkor számos szláv szó került a magyar nyelvbe. Több szlovák főúr az Árpádok szolgálatába állt.

A magyar állam határa elválasztotta a szlovákokat a nyugati szlávoktól, ez megteremtette az önálló szlovák nemzet kialakulásának feltételét. A magyar állam kezdettől *ducatusokra* (hercegségekre) oszlott. Ilyen volt az egykori nyitrai központ is. Istvánnak nagy harca volt Koppánnyal éppúgy, mint Bátor Boleszlav lengyel királlyal, aki átmenetileg szinte az egész szlovák lakta területet elfoglalta.

Kálmán király megszüntette a *ducatusokat*, megyerendszert működtetett.

És itt jön egy rendkívül fontos megállapítás Dusan Kovactól, amelyet szó szerint idézek.

„Magyarország kezdettől fogva multiethnikus (többnépű) államként formálódott, amelyben az Árpád-háznak az államban elfoglalt központi pozíciójának köszönhetően volt a legbefolyásosabb helyzete. De az állam kialakulásában részt vett a többi etnikum is, főként a szlovákok és a horvátok. Nemzeti konfliktusok az államon belül csak helyi szinten fordultak elő. Az egész állam az európai keresztény állam szerveződés szabályai szerint épült ki, melyben a hivatalos liturgia és a tudományosság nyelve egyaránt a latin volt. Magyarország alkotta a latin rítusú katolikus civilizációs szféra keleti peremét.”

A 10. századtól Szlovákia teljes területe Magyarországhoz tartozott. 1918-ban az újonnan létesült Csehszlovákiához csatolták. 1919-ben viszont azt követően, hogy a Vyx-jegyzéket el nem fogadó Magyar Tanácsköztársaság sikeres északi hadjáratba kezdett, Eperjesen magyar közreműködéssel kiáltották ki a rövid életű Szlovák Tanácsköztársaságot, a harmadik szovjet típusú államot a világon.

A müncheni egyezményben Csehszlovákiát feldarabolták. Tiso 1938-ban Zsolnán kikiáltotta az önálló Szlovákiát, amelynek akkor még Kárpátalja is a része volt (Kárpátalja magyar megszállásakor rövid fegyveres konfliktus is tört ki a két állam között). A német se-

gítséggel alakult szlovák állam ténylegesen csatlósállam volt. A második világháborút követően a szövetségesek — bár módosult határokkal — visszaállították Csehszlovákiát.

A szlovák nemzetiségű Dubcek vezette 1968. évi prágai tavasz után Csehszlovákiát szövetségi állammá szervezték. Az 1989. évi „bársonyos forradalom” után 3 évvel Csehszlovákia felbomlott. Szlovákia 1993. január 1-je óta független állam, 2004. május 1. óta az Európai Unió tagja.

KRONOLÓGIA

K.re. 100 ezer körül	A Neander-völgyi ember koponyaformáját őrző lelet, a Poprád melletti Gándócról
K.re. 2800	A Moraváni Vénusz
K.re. 3—1. sz.	A kelták alkotják a mai Szlovákia területének domináns etnikumát
1—4. sz.	A mai Szlovákia területe a Római Birodalom szomszédságában. Germánok a mai Szlovákia területén.
172	Marcus Aurelius császár a Garam menti táborban papírra veti <i>Beszélgetések önmagammal</i> c. műve első fejezetét.
173	A rómaiak győzelme a markomannok és a kvádok fölött.
179	Római felirat a trencsényi vársziklán.
5—6. sz.	A szlávok megérkezése a mai Szlovákia területére. 6. sz. második fele A mai Szlovákia területe az avar birodalom szomszédságában.
623—658	Samo birodalma, a szláv törzsek védelmi szövetségének kialakítása.
828	Pribina nyitrai fejedelem udvarában keresztény templomot szentelnek fel.
833	Nagymorávia megalakulása, Pribina fejedelemségét Mojmiréhez csatolják.

CSEHORSZÁG

Terület: 78 864 km²
 Néesség: 10,2 millió
 Köztársaság
 GDP: 184,9 milliárd dollár
 GDP/fő: 18 100 dollár
 2004-től Európai Unió tagja

Kr. e. 400 körül a mai Csehország területére kelta bojok vándoroltak, róluk kapta a Bohémia nevet. Kr. u. 5 évszázadon át különböző germán népek telepedtek meg. A csehek szláv ősei a 6. században érkeztek északkeletről. Mikor Nagy Károly legyőzte az avarokat (791—796) a szlávok megszabadultak elnyomóiktól, és a 9. században Morvaországban megalakult a morva fejedelemség. Cirill és Metod hozta ide is a kereszténységet. 906-ban a magyarok rohama véget vetett a morva fejedelemségnek. A 11. században a morvák Csehország részévé váltak, I. Frigyes német-római császár Morvaországot örgrófsággá tette.

A Prága környékén letelepedett csehek a Premzysl-hercegek irányításával a 10. században a nyugati szlávok vezetői lettek. Csehország önálló püspökséget alapított, I. Ottokár (1119—1231) királyi rangot kapott. Az ország gyarapodott, és elérte nyugati szomszédainak színvonalát. Ebben részük volt a behívott német mestereknek. A Premzyslek sikeres uralkodása a Habsburgoktól elszenvedett vereséggel és III. Vencel halálával ért véget.

A cseh trónt a Luxemburg-ház szerezte meg házasság révén. I. Károly idején Csehország aranykorát élte. A 14. században Prága lett a Német-Római Birodalom szellemi, politikai központja (az Alpoktól északra itt alakult az első egyetem, ekkor építették a Károly-hidat). Területileg is gyarapodtak. Cseh- és Morvaországhoz tartozott Szilézia nagy része. A 15. században Husz János jelentős egyházi reformokat kívánt megvalósítani, de a prédikátort máglyán elégették. A cseh királyi ház 1490-ben a magyar koronát is megszerezte.

1526-ban I. Habsburg Ferdinánd lett Csehországnak is királya. Mint ahogy Magyarországon is, elkezdődött a Habsburg-uralom.

II. Rudolf Prágába tette át rezidenciáját. Csehország sokat profitált a Habsburg uralkodók szimpátiájából. Csehország uralkodói bár a Német-Római Birodalom választófejedelmei voltak, országuk önállóságát megőrizték.

Ennek ellenére Csehország nagyobb önállóságot követelt, és szembefordult a Habsburgokkal. 1848-ban ők is felkeltek, de Windischgrätz csapatai leverték a pütkösi felkelést. Később nyelvi engedményeket vívtak ki, de az igazi fordulatot a trianoni szerződés után az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnésekor érték el. Ekkor Csehország Szlovákiával egyesült és megalakult a Csehszlovák Köztársaság. A II. világháború idején Csehországból protektorátus lett, amelyet a németek irányítottak, Szlovákiából pedig önálló államot hoztak létre. Trianon nekik kedvezett, és a győztesek között voltak a II. világháborúban is, ezzel együtt a jaltai szerződés ugyanazt a sorsot szabta ki nekik, mint nekünk, veszteseknek.

KRONOLÓGIA

- 6. sz. Szlávok vándoroltak be a germán-kelta lakta területre.
- 9—10. sz. A Prága körül letelepedett csehek Bohémiát elfoglalják, a Premysl-dinasztia uralkodik. A morva fejedelemség Csehország hűbérese lesz.
- 12—13. sz. Csehország a Német-Római Birodalomhoz tartozó királyság, de önállóságát megőrzi.
- 14. sz. A Luxemburg-ház uralkodása alatt Csehország virágzik, a Német-Római Birodalom szellemi központja.
- 15. sz. Huszita háborúk, a németek leverik a felkelést.
- 1526 Csehország is Habsburg-kézbe kerül.
- 17. sz. Csehországot is dúlja a 30 éves háború.
- 19. sz. Erősödnek a német-cseh ellentétek.
- 1918 Megalakul Csehszlovákia.
- 1938 Münchener döntés, Csehország elveszti függetlenségét.
- 1945 Csehszlovákia demokrácia. A szudéta németeket kitelepítik.
- 1968 Prágai tavasz, a varsói szerződés csapatainak bevonulása.
- 1989 Bársonyos forradalom.
- 1993 Szlovákia békésen elválik a Cseh Köztársaságtól.
- 2004 Európai Unió tagja.

LENGYEL-ORSZÁG

Területe: 312 683 km²

Népessége: 38,6 millió

Köztársaság

GDP: 489,3 milliárd dollár

GDP/fő: 12 700 dollár

EU-tag: 2004

Lengyelország területén Kr. e. 2500 körül jelent meg az ember. A sírokból talált szerszámok, kerámiatárgyak, az Egyiptommal és a Földközi-tenger más tájaival való cserekapcsolatok meglétét bizonyítják. A megmaradt emlékek nagyon hasonlóak a korábban megismertekhez. Több álláspont ismeretes, amely a szlávok különböző törzseinek kialakulásáról, indulásuk helyszínéről szól. Egyesek Ázsiában, illetőleg Elő-Ázsiában vélik a szlávok őshazáját. Vannak, akik az Odera és Visztula közötti térségre esküsznek. A nyelvtörténészek az európai eredet mellett törnek lándzsát.

Plinius arról ír, hogy a Visztula mellett vendek laktak, Tacitus és Ptolemaios munkáiban is előfordulnak utalások ezekre a népekre. A nyugati szlávok, tehát a csehek és lengyelek a 4-5. században elkülönültek. A távolban alakulóban volt a csehek és lengyelek mellett a legnagyobb szláv törzs: az orosz.

A 10. században a keresztény Európa kiszélesült. Észak- és Közép-Európában a század második felében, szinte egy időben fogtak hozzá a keresztény fejedelemségek, királyságok alapításához. Ez az járt, hogy a latin nyelv és kultúra átvétele nyitást jelentett a nyugati világ felé, ugyanakkor megteremtette a társadalmi kereteit a centralizált, korszerű államnak. Az államalapító lengyel király, I. Mieszko (960—992 körül) 966-ban áttért a keresztény hitre, erős állam felett uralkodott, északon erős védelmi harcokat vívott. Politikáját fia, Vitéz Boleszláv folytatta.

A lengyeleknek lehetővé tették az önálló egyháztartomány megteremtését. Központja Gnieznóban volt. III. Ottó német-római császár személyesen is részt vett az alapító ünnepségen, a lengyel ural-

kodót egyenrangúként kezelte, reá helyezte császári felségjeleit. A gnieznói érsekség megalakulása Boleszláv nagy sikere volt. Boleszláv 1025-ben megszerezte a királyi koronát. II. Mieszkó németekkel és az oroszokkal vívott harcai nem jártak szerencsével. 1034-ben le kellett mondania a koronáról és hűbéressé vált. 1034-ben főúri fölkelés tört ki, sok lengyel pusztult el, végül I. Brzetyslaw cseh fejedelem szinte ellenállás nélkül vonult be Gnieznóba, és megszüntette az érsekséget. Kázmér 1039-ben megkísérelte a trón visszaszerzését, kiszorította a magyarok által is támogatott cseh trónkövetelőt, Brzetyslaw herceget. Újjáépítette az országot, de haláláig hűbéres maradt és az érsekség sem működhetett. A koronát sikerült Boleszlávnak 1076-ban visszaszerezni, és 1079-ben visszanyerte az érsekség jogát is. A lengyel és magyar királyi ház már ezekben az években kapcsolatban állt. Bezpym, aki rövid ideig ült a lengyel trónon, magyar anyától származott. Boleszlávnak pedig szerepe volt Géza és László trónra juttatásában Salamonnal szemben. Lengyelország, bár a királyi koronát nem tudta megtartani, tekintélye egyre növekedett. III. Boleszláv (1102—1138) olyan alkotmányt hagyott hátra, amelynek értelmében az uralkodóház kapja valamennyi uralkodói jogot, elnyeri Krakkó, Nagy-Lengyelország déli részének közvetlen tulajdonjogát, és a Pomeránia feletti fennhatóságot. A többi fiútestvér provinciákat kapott. Az új rend nem vált be. 1181-ben Pomeránia kivált a szövetségből. Szilézia 1163-tól külön úton járt, a 13. század végén behódolt a cseh hűbérurának. A királylándzsa (a Mauricius-lándzsa másolata) Krakkóban maradt, mint a királyi szuverenitás jelképe.

A Visztula és az Odera medencéjében alakult ki a lengyel állam, 250 ezer négyzetkilométer területtel, és 1,2 millió lakossal rendelkezett a 12. században. Később a lengyelek a litvánokkal szövetkezve hatalmas birodalmat alakítottak ki, de a nyugati és keleti szomszédság, a Német-Római Birodalom, és a nagy erőt képviselő orosz állam szomszédsága nem sok jót ígért.

Lengyelország és Magyarország története sok ponton összekapcsolódik. A 14. század második felében — az 1335-ös visegrádi megállapodás szelleme szerint — I. Nagy Lajos egyszerre ült a két ország trónján, lánya, Hedvig (akit a lengyelek Jadwiga néven tisztelnek) nőül ment Jagello litván fejedelemhez, megalapozva ezzel a lengyel-litván perszonáluniót. Hasonló perszonálunió volt Magyarország és

Lengyelország között a várnai csatában (1444. november 10.) elesett I. Ulászló idején. A 16. század második felében pedig Báthory István erdélyi fejedelem volt az ún. lengyel nemesi köztársaság uralkodója.

A felvilágosodás reformfolyamatainak idején született meg Lengyelországban Európa első írott alkotmánya. Ez a reformfolyamat szakadt meg az ország háromszori felosztásakor (1772, 1793, 1795, Lengyelországon Poroszország, Oroszország és Ausztria osztozott). A napóleoni háborúkat követően a helyreállított lengyel állam Varsói Nagyhercegség néven az Orosz Birodalom részeként létezett. Az úgynevezett „kongresszusi Lengyelország” liberális alkotmányt hozott, azonban a cár gyámkodása alatt lévő területet már ez sem tudta megmenteni az országot. Az orosz cárok folyamatosan nyirbálták a lengyel szabadságjogokat. A 19. század második felében az osztrák uralom alatt lévő Galícia vált a felkelések központjává.

Az első világháború után a szövetséges haderők megállapodtak abban, hogy Lengyelországot helyre kell állítani. 1918 novemberében, Lengyelország visszanyerte függetlenségét. A Pilsudski marsall nevével fémjelzett második Lengyel Köztársaság a második világháború kitöréséig állt fenn, ezután Németország és a Szovjetunió felosztották a területét maguk között. A világháborúban részt vett valamennyi ország közül Lengyelország vesztette el polgárait a legnagyobb arányban; a hatmillió veszteség felét zsidók tették ki.

A háború után Lengyelország határait nyugat felé tolták, a keleti határ a Curzon-vonal, a nyugati határ az Odera-Neisse lett. Lengyelország 76 000 négyzetkilométert, a háború előtti méretének 20%-át elvesztette. A határmódosítások emberek millióinak a vándorlását kényszerítették ki. Lengyelország, történetében először, egynemzetiségű országgá vált.

A Szovjetunió világháborús győzelme után Közép-Európa más államaihoz hasonlóan, Lengyelországban is kommunista kormány alakult. A munkások megmozdulásainak hatására 1980-ban megalakult a „Szolidaritás”, amely a nyolcvanas évek második felére politikai erő lett, és 1989-ben megnyerte a demokratikus választásokat. A sokkterápia az 1990-es évek elején képessé tette a lengyel gazdaságot az átállásra, és az egyik legdinamikusabb rendszerváltó állammá vált. Lengyelország 1999-ben csatlakozott a NATO-hoz, 2004. május 1-jén pedig az Európai Unióhoz.

KRONOLÓGIA

- 963(?)—992 I. Mieszkó uralkodása.
 992—1025 I. (Vitéz) Boleszláv uralkodása.
 1025—1034 II. Mieszkó uralkodása.
 1034—1058 (Megújító) Kázmér uralkodása
 1079—1102 I. Ulászló (Herman) uralkodása.
 1109 Lengyel-német háború, győzelem V. Henrik császár fölött.
 1116—1122 Harc Pomerániáét.
 1241—1259 Tatár hordák támadása.
 1320 Központosítás.
 1370—82 Nagy Lajos magyar-lengyel perszónáluniója.
 1386 Nagy Lajos leánya, Jadwiga Jagello litván nagyfejedelemmel kötött házasságot.
 1410 A lengyel-litván-orosz erők Grünewaldnál legyőzik a német lovagrendet.
 1569 Lengyel-litván unió, Ukrajna is az övék.
 1576—86 Báthory István lengyel király, Lengyelország és Erdély között perszónálunió.
 1648 Hjelnicki vezetésével Ukrajna Oroszországhoz csatlakozik.
 1772 Oroszország, Poroszország és Ausztria Lengyelországot felosztják egymás között.
 1793 Második felosztás.
 1794 Tadeus Kosciusko felszabadító mozgalma.
 1807 Varsói Nagyhercegség.
 1830 Fegyveres felkelés Oroszország ellen.
 1848 Felkelés Poznanban és több helyen.
 1926 Pilsudki fegyveres puccsa.
 1939 Németország lerohanja Lengyelországot. Ezzel kezdődik a II. világháború.
 1952 Új alkotmány.
 1980 Megalakul a Szolidaritás Szakszervezet.
 1983 Lengyel Köztársaság.
 2004 EU-tag.

ROMÁNIA

Terület: 237 500 km²
 Néesség: 22,3 millió
 Köztársaság
 GDP: 186,4 milliárd dollár
 GDP/fő: 8 300 dollár
 Tervezett EU-tagság: 2007 után

A román nép története című könyv a francia Catherine Durandin úttörő munkája. Érthető, ha a román történelem bizonyos mozzanatait másként értékeli, mint akár a román olvasók is. Bízunk benne, hogy a várható viták tovább árnyalják a tárgykörre vonatkozó ismereteinket.

A figyelmeztetés nyilván a magyar olvasónak is szól, hiszen a magyar olvasó ugyancsak másképpen értelmezi a leírtakat, mint a román.

Érezhette a kiváló szerző is, hogy a magyar nyelvű kiadás érzékenységet vált ki. Ezért külön előszót írt a magyar kiadáshoz. Ebben arról tájékoztat, hogy a könyv 1993 és 1995 között született, amikor „Emil Constantinescu nagy népszerűségnek örvendett, vele kezdődött az áttekinthető korszak”. A másik biztató tényezőt abban látja, hogy 1996 szeptemberében aláírták a román-magyar „jószomszédi kapcsolatokról szóló alapszerződést”. E történelmi megbékélés megnyitotta a pozitív jövő távlatait mind Magyarország, mind Románia előtt. Románia is NATO-tag, és az Európai Unió tagjára vár.

A szerző optimizmusát csökkentette az a tény, hogy a helyzet hasonló ahhoz, mint amikor 1878-ban a berlini béketárgyalásokon a románoknak „el kellett fogadniuk a béketárgyalások kikötéseit”. Tudvalévő, hogy ez a kongresszus „visszaterelte Romániát a maga balkáni identitásához”. A szerző szerint a mai románság is „határozott remények és veszedelmes indulatoktól fűtött frusztráció között vergődik”. Mindezek ellenére óriási eredménynek tartja az 1989 óta végbement változásokat.

A könyv így kezdődik: „A románok történelme az ellentmondások történelme”. Így veti fel a vita kiindulópontját: „A román törté-

nelem kínos zavara az időbeli kivételés sajátos ellentmondásában gyökerezik. A 17. század krónikásaitól, majd a következő századok történészeitől és filológusaitól eredeztethető hagyomány a rege folyamatosságát tételezi az ókortól a jelen korig. Csakhogy a kontinuitás eme kinyilvánításának ellent mond a források hiánya, a románok eltűnése, a több évszázados csend. Ezt a hézagot tagadják, betömködik, magyarázzák, de a homályos zóna, a románság időleges elsüllyedésének zónája a demonstráció logikájától és hitelességének eredetétől függetlenül továbbra is fenn marad. Nincsenek, vagy csak nagyon töredékesek az olyan források, amelyekből kiderülne, mi történt a románokkal a 3. és a 10. század között. A feszültség a térhez való zavaros viszonyból ered: a románok olyan területeket mondanak magukénak, amelyek a Kárpátoktól a Dunáig, Keleten pedig a Dnyeszterig terjedtek. Ám ez a tér önálló fejedelemségekre: Moldovára, Havasalföldre és Erdélyre szakadt szét, amelyek sokkal később váltak eggyé: Moldova és Havasalföld 1855-ben egyesült, Nagy-Románia pedig 1918-ban jött létre. Közös múlt hiányában a történészek a nép spirituális egységét hangoztatják. A specifikus kiemelése a szomszédokkal való rossz viszony elmélyítésével jár együtt.”

Szerzőnk szerint „a román történelem drámája abban áll, hogy konfrontálódik a magyar történelemmel... a két történelem közös drámája pedig az, hogy eredet tekintetében ugyanazon a térségen: Erdélyen osztoznak”.

A magyar álláspont: „Abban az Erdély történetének szentelt terjedelmes kötetben, amely francia nyelven 1992-ben jelent meg Budapesten az Akadémia gondozásában, a magyar történetírás ekként szögezi le álláspontját: ‘895-re a magyarság összes számba vehető erői beköltöztek az elfoglalt Kárpát-medencébe’”.

A román történetírás nem tagadja a letelepedés tényét, de tiltakozik azon magyar tézis ellen, mely szerint Aureliánusnak Dáciából történt kivonulása után a magyarok lettek volna Erdély első foglálói, akik itt gyökeret vertek a románok előtt (akik ide a 12. század közepe-vége tájától vándoroltak be a mi adataink szerint).

A magyar történészek végső következtetése: „A történelmi feljegyzések a régészeti leletek és a földrajzi nevek külön-külön és együttesen is azt bizonyítják, hogy 270 után a birodalmon kívül rekedt dáciai terület végleg elveszett a római civilizáció számára”.

A románok ezzel szemben bizonyítottan tekintik a posztrómai Dacia, következképpen Erdély folyamatos dákrómai benépesítetttségét.

„A mai román történetírás megalkotta a ‘dák állam’ fogalmát, olyan szakemberek, mint pl. Hadrian Daicoviciu tudós kutatásai alapján, Daicoviciu 1972-ben közzétett, a dákokról szóló tanulmánya, a dák hegyi erődök (...) és más régészeti ásításokra épült (...) Ezek az emlékek szerinte a román állam ezen ősi korok örököse. 1985-ben Musat és Ardeleanu történészek a bukaresti Tudományos és Enciklopédikus Kiadónál jelentetik meg Románia történelméről szóló könyvüket, amely az ókori Daciával kezdődik és hosszan foglalkozik azzal a Burebista király idején fennállt független és centralizált dák állammal, amelynek kezdetei a Kr. e. 70 és 60 közötti évtizedre nyúlnak vissza.”

Garmadával idézhetnénk itt román és magyar kutatók, filológusok, régészek, nyelvészek dolgozatait, de ennek sok értelme nincs. A francia szerző is így látja: „Ekként a bizonyítékok halmozása végző soron semmit sem bizonyít, mivel az eredendő értelmezés ellentétes olvasatokat és logikákat feltételez. A román szemlélet a jelenlét és a kultúra minden jelét a dák területen a római hódítás előtt és után egyaránt állandó jelleggel megtelepedett lakosságnak tulajdonítja, míg a magyar szemlélet ugyan ezeket a jeleket a betört és civilizálódott jövevény népekkel hozza összefüggésbe. A mindent eldöntő felfedezés csodája nem következett be, és a megőrződött népek-etnikumok reprezentációja alapján fogant forogatókönyveken a perbeszédek szellemisége érződik”.

Még ezeknek a vitáknak ismertetése előtt olvashatunk egy fejezetet, amelynek címe *Az értelem keresése*.

„A románok történelmét... a régi értékek megőrzésének eltökélt szándéka hatja át (...) A történelmi mondanakör központi hőse a paraszt.

A 19. század második felében ő lett a nemzeti önkép uralkodó alakja (...) A falu az a színhely, ahol a történelmi jog és a nemzet immanens természeti joga szervesen összekapcsolódhat.

A paraszt kultuszának egyenes következménye a ragaszkodás a nemzeti géniusz alapvető kifejezéseinek tartott folklór és a népi spiritualitás kifejezésének tekintett ortodox vallás iránt (...) A törvényhozók egyaránt dédelgetik 1864-ben, 1920-ban, 1945-ben és 1991-

ben egyszerű lelkületét, jámborságát, mint a románság üdvözítő menedékét éneklik meg.

Holott a parasztság hol a maga primitív erőszakosságával, hol politikai konzervativizmusával, megannyi csalódásra és nyugtalanságra adott okot.”

Ezt a mentalitást Románia nyugatos irányzatához tartozók képviselik, „akik tiltakoznak az ellen, hogy a románságra valaminő időparancs nyomja rá a bélyegét (...) A Nyugat-ellenesek azzal vádolják a nyugatosokat, hogy idegen modelleket importálnak (...) A megdönthetetlen honi sajátosság kimunkálóinak álláspontja meglehetősen összetett: a nemzeti építészetet pl. hol páratlannak kiáltják ki, hol olyan keleti kultúrába és spiritualitásba integrálják, amelynek középpontjában a ortodoxia áll.”

Már a harmincas évekbeli román értelmiség legjava érezte a helyzet fonákságát.

„1936-ban jelentette meg Cioran *Románia színeváltozása* című könyvét. A mű szenvedélyesen jeleníti meg a kis kultúrák tragédiáját, s köztük a román kultúrának, mint a történelmen kívül rekedt nép kultúrájának tragédiáját.”

Cioran: „Megérthették hát, mit védtünk és őriztünk. Ez történelmi sors volna? A nagy nemzetek vagy — hogy a fogalmat spiritualizáljuk — a nagy kultúrák a maguk heves öntörvényesítési vágyában kibelezték a Történelmet. Egy-egy nagy kultúra lángjai tüzes barázdát hagynak maguk után a világban, mert minden nagy kultúra kozmikus támadó hadjáratához hasonlít. De mi marad egy kis kultúra védekező stratégiájából? Por, de nem lőpor, hanem az, amit az őszi szél sodor magával. A kis kultúrák tavaszát hiába keresem.”

Románia közelében a kozmogonikus orosz kultúra jelenléte nyomaszt: „Oroszországhoz képest, melynek messianizmusa mindig egyetemes üdvtan volt, a kis kultúrák nemzeti profétizmusa nem haladja meg az adott történelmi pillanat jelentőségét. Miféle messianizmusra nyílhat mód Romániában, amikor soha semmilyen monumentális sorsot nem sikerült kivetítenünk?”

A hagyományba való kapaszkodást Cioran kibúvóként utasítja el, s a történelem kisajátításának hamis igényét látja benne.

„A tradicionalizmus (hagyományosság) kényelmes formula, amelytől minden fajta elkötelezettség idegen. Szolidaritást fejez ki a nemzettel, de nem tükröz semmilyen szándékot, amely a nemze-

tet a világban való értelmes létezéssel ruházná fel. Minden traditionalizmus elfogadja a nemzet immanenst (benne rejlő) korlátait. Ettől kezdve már nincs mit tenni, a nemzet olyan megadóan támogatja a jövő felé, mint ökor az itató vályúra.”

Az alaphangot az 1930-as években nem Cioran adja meg, hanem azok a tudósok és politikusok, akiket korábban idéztünk.

Cioran mellé áll a nyugatos Eugen Lovinescu — *A modern román civilizáció története* című művében az ortodoxiát ostorozza: „A bizánci kereszt mögött Oroszország rejtőzködött. Az ortodoxia, amely szellemileg egy obskurantista (felvilágosodás ellenes) valláshoz kötött, a formalizmus mellett horgonyzott le bennünket, idegen liturgikus (szertartásos) nyelvet és ábécét kényszerített ránk, anélkül, hogy segített volna bennünket a nemzeti kultúra és nyelv megteremtésében.”

Még Mircea Eliade álláspontját érdemes megismernünk. Ő így vonja meg a kutatások és viták mérlegét Párizsban kiadott könyvében: „Az, amit más helyütt a Történelem terrorjának neveztem, éppen a tény tudatosítását jelenti: annak tudomásul vételét, hogy hiába volt minden... minden áldozat és megannyi hősiesség, a történelem elmarasztaló ítéletet hozott ügyünkben, mert vagy a betörések keresztútjába kerültünk... vagy imperialista fanatizmusok által dinamizált katonai hatalmak szomszédságába. A ‘Történelem terrorja’ ellen nincs katonai védekezés, vagy hatékony politika, egyszerűen azért, mert a támadók és a megtámadott népek között megsemmisítő különbség áll fenn”.

Jól ismerte ezeket a gondokat Bibó István, aki a kelet-európai kis államok nyomorúságáról szinte ugyan ezeket a gondolatokat fejti ki. Ő ezt a következtetést vonja le azokból az elemzésekből, amelyeket Cioran és Eliade is magáénak érzett. „Közép- és Kelet-Európában, ahol a nemzeti közösség birtokbavétele és az ember felszabadulása nem kapcsolódtak össze, sőt ellenkezőleg: ezek a nemzetek olyan történelmi pillanatokot éltek meg, melyek azt látszottak bizonyítani, hogy a múlt nyomasztó politikai és társadalmi hatalmasságainak az összeomlása és a demokráciának végső konzekvenciáig való vállalása a nemzeti közösséget súlyos kockázatoknak, sőt katasztrófáknak teszi ki. Ebből a megrázkódtatásból születik a modern európai politikai fejlődés legfélelmetesebb monstruma az antidemokratikus nacionalizmus. Sajnos annyira megszoktuk már, hogy

észre sem vesszük, micsoda szörnyű fából vaskarika ez: elvárni és kifejleszteni a szabad ember jellegzetes erényeit, a spontán lelkese-
dést, a tudatos önfeláldozást és a felelős aktivitást egy olyan közös-
ségért, amely nem biztosítja a szabad ember kifejlődésének az ele-
mi feltételeit.”

Sajnos a román közgondolkodás nagyobbik részét ma sem Cio-
ran, Eliade, Zub eszméi határozzák meg, erősen él a nacionalista ra-
gaszkodás a múlthoz. Mint ahogy nálunk is nagyon sokan ma sem
értik Bartók Béla igazi hazafiságát, elfelejtik Ady tanítását: „Duná-
nak, Oltnak egy a hangja...”, és inkább hallgatnak felelőtlen perc-
emberkékre. Pedig ha valaha, most itt a lehetőség, hogy megvalósít-
suk József Attila bölcs tanácsát: „Rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk, és nem is kevés”.

Ez pedig ma azt jelenti, hogy félre kell tenni a kontinuitásvitát,
amelynek a ma és a jövő szempontjából nincs értelme. Magyaror-
szág 2004 óta az EU tagja, Románia felvételét 2007-re tervezik.
Mindkét országban egyenlő jogokat kell biztosítani minden állam-
polgárnak. A 20. században mindkét országban elburjázott sovi-
nizmust fel kell adni. De nem látszólagosan, hanem a két nép igazi
közeledésére törekedve. Maximális együttműködést alakíthatunk ki
az Európai Unión belül, minden lehetőség megvan a gazdasági és
kulturális együttműködéshez.

Előttünk Jugoszlávia szörnyű figyelmeztető példája. Tízezrek ha-
lála, családok tíezreinek megbomlása, bombázással befejezett öl-
döklés. Ott is a sovinizmus, az etnikumok ezer éve kialakult külön-
bözősége, az elmúlt háború csetnik és usztasa borzalmi vezettek az
állam összeomlásához. Gondoljunk erre a román-magyar viszo-
nyok alakításakor.

KRONOLÓGIA

Kr. e. 82	Burebista hatalomra jut.
Kr. e. 44	Burebista halála.
101—106	Traianus háborúja a dákok ellen. Megalakul Dacia provincia.
271—272	A rómaiak kiűrik Daciát.
4. sz.	A gótok előzönlök a Balkánt.
376—454	A hunok Közép-Európától az orosz sztyeppekig kiterjesztik birodalmukat.

A PEREMVIDÉK ORSZÁGAI

- 454—567 A gepidák betörései.
567 Az avarok legyőzik a gepidákat. A Pannon-síkság urai lesznek.
6. sz. Szláv törzsek törnek be a Balkánra.
626 Szlávok ostromolják Bizáncot, letelepednek a Peloponnészoszon.
7. sz. A Dunától délre kialakul egy kezdeti Bolgár Birodalom.
864—865 A bolgár cár keresztény hitre tér.
896—900 A magyarok birtokba veszik Pannóniát.
10—11. sz. A magyarok behatolnak Erdélybe.
12. sz. A székelyek megtelepedése és a szászok bevándorlása Erdélybe.
- 1330 A posadai csata Basarab és Károly Róbert között.
1394 Mircea győzelme a törökök fölött Rovinénél.
14. sz. Megalakul Moldova és Havasalföld, a két Duna menti fejedelemség.
- 1711—1716 Az oszmánok görög nemeseket ültetnek a fejedelemségek trónjára.
- 1755 Bukovina a Habsburg-házé.
1812 Beszarábia Oroszországé.
1848—1849 Nemzeti mozgalom a Nagy Dák Birodalmért. Osztrák és török csapatok leverik a forradalmat.
- 1862 Moldva és Havasalföld egyesül Román Fejedelemségként.
1878 Berlini kongresszus, elismeri Románia szuverenitását, de Beszarábia az oroszoké, viszont Észak-Dobrudzsa a románoké.
- 1881 Románia királyság.
1912—13 Dél-Dobrudzsa a román királyságé.
1916 Románia hadat üzen a Monarchiának, ezért a háború után megkettőzi területét. Megkapja Erdélyt.
- 1941 A II. világháborúban a tengelyhatalmak oldalán, de 1944-ben időben átáll a szövetségesek oldalára.
1947 A párizsi békeszerződés, elveszti Beszarábiát, Bukovinát és Dél-Dobrudzsát.
- 1952 Új alkotmány, szocialista népköztársaság.
1989 Ceausescu bukása, fordulat kezdete.
2007-re EU-tagság elérhető.

BULGÁRIA

Terület: 110 910 km²
 Néesség: 7,45 millió
 Köztársaság
 GDP: 67 milliárd dollár
 GDP/fő 9 000 dollár
 EU-tagság várható 2007-től

A mai Bulgária területén trákok, görögök és rómaiak éltek a Kr. e. századokban. A 7. században a görög települések hatása volt a legerősebb. Az 5. században macedónok igázták le a görögöket. A 2. században Moesia és Thrácia provinciákban a rómaiak úthálózatokat építettek, városokat alapítottak. Védelmi rendszert (*limes*) is kialakítottak, mert a leggazdagabb provinciák közé tartozott ez a vidék.

Kr. u. a 6-7. században szlávok, a 7. század végén óbolgárok, avarak nyomultak be a régióba. Aszparukh kán 681-től 1185-ig fennálló birodalmat alapított. Ezen időszakon belül az utódok kitolták a határt egészen a Dunáig, Száváig, illetve Thesszáliáig. Simeon felvette a cári címet, és a bolgár érseket pátriárkává nevezte ki Bizánc. Ez volt a régi Bolgár Birodalom aranykora.

1185-ben két havasalföldi testvér, Péter és Iván Arsen Bizánc elleni támadások után megalapították a második bolgár birodalmat, Tarnova fővárossal.

A bizánci császár 1187-ben elismerte az új hatalmat. Kalojan (1197—1207) és II. Arsen (1218—1241) idején ez volt a Balkán legerősebb állama. Róma és Bizánc erős harcot vívott a bolgárok megnyeréséért. Konstantinápoly többet ígért, és egy ideig még erősebb lett az ország, de leigázta a keletről betörő Arany Horda, és a szerbek ereje is kezdett érvényesülni. Bulgária három részre bomlott, a törökök 1362-ben meghódították Drinápolyt, 1393-ban Tarnovot, és 1396-ban Vidint.

Elkezdődött a csaknem ötszáz évig tartó török hódoltság. Számos falu lakossága elmenekült, és az ohridi bolgár érsekséget feloszlatták. A bolgár nyelvet és hagyományt a parasztság őrizte meg évszázadokon keresztül.

A Habsburgok kezdeményezésére a bolgárok több felkeléssel is próbálkoztak, de eredménytelenül. A 17. századtól Oroszország egyre inkább a keresztény-ortodox balkáni népek védelmezőjeként lépett fel. Az ő segítségükkel alakult egy új bolgár nemzeti tudat. Az új központ a rilai kolostor volt a 18. századtól. Itt írták a szláv-bolgár történelmet, itt alakult meg a bolgár vallási központ 1870—72-ben, elszakadva a görög egyháztól.

Az új bolgár nemzeti állam 1878-ban alakult meg, és 1945-ig létezett. A 8. orosz-török háború utáni béke nagy Bulgáriát hozott létre, amely az Ohridi-tóig egész Macedóniát magába foglalta. Viszont nem sokkal később a berlini kongresszus a bolgár területet a Duna és a Balkán-hegység közötti területre korlátozta. I. Ferdinánd (1887—1918) függetlenítette magát a törököktől, területet akart szerezni, de görög-szerb-montenegrói-román koalíció alakult ellene, és így alulmaradt. Bulgária területének egy részét elveszítette.

1915-ben a központi hatalmakhoz csatlakozott, újra visszaszerzett területeiből. Amikor az antanttól vereséget szenvedett, megint le kellett mondania a meghódított területekről.

Ferdinánd 1918-ban lemondott III. Borisz (1918—1943) javára. A kormány radikális földreformot hajtott végre. 1923-ban Sztambolics parasztpárti miniszterelnököt megölték, a kommunista pártot betiltották.

Bulgária 1940-ben Hitler nyomására visszakapta Dél-Dobruzsát, ezért átengedte a német csapatokat Szerbia ellen. Átvette az uralmat Macedóniában és Trákiában. Egyedül álló módon csak az Egyesült Államoknak és Angliának üzent hadat. A Vörös Hadsereg bevonult Bulgáriába, és Sztálin már 1943-ban megegyezett Churchilllel, hogy Bulgária lényegében a Szovjetunióhoz fog tartozni.

1945-ben a hazafias népfront 90%-ot kapott a szavazáson, Moszkva elfogadtatta, hogy a görög pátriárka elismeri az önálló bolgár keleti egyházat.

Népi demokrácia alakult tervgazdasággal, pártvezetéssel. Bulgária belépett a KGST-be és a varsói szerződésbe.

Bulgária kommunista vezetője, Dimitrov balkáni tömörülést akart szervezni. Ezt Sztálin a leghatározottabban leállította. Bulgáriának a még Jugoszláviával kötött baráti szerződést is fel kellett bontania. Bulgáriát egyre inkább Moszkva irányította. Az 1950-es években a legnagyobb kisebbségből 250 ezer törököt utasítottak ki,

és 50 ezer zsidót kényszerítettek kivándorlásra. Zsivkov idején (1971—1989) átvettek ugyan némi újítást, de mindvégig mereven ragaszkodtak Moszkva álláspontjához. 1989 májusában a bolgár nevek viselésének erőltetése miatt a török kisebbségben zavargás tört ki. Ezt leverték, újabb 300 ezer török menekült az anyaországba. A második választáson az ellenzéki Zselu Zselev lett az államfő. Azóta Bulgária a nyugati politikát követi. Belépett a NATO-ba, és 2007-re reménye van arra, hogy felveszik az Európai Unióba. A régi ellenfelekkel egymás után kétoldalú szerződést írtak alá. Érdekesség, hogy a 2001-ben tartott választáson az egykori cár, II. Simeon Nemzeti Mozgalma győzött, és ő lett a miniszterelnök.

KRONOLÓGIA

- 2. sz. Római uralom Macedónia fennhatósága után.
- 680 Megvalósul az első Bolgár Birodalom.
- 1018 Bizánc irányítása alá kerülnek.
- 1185 Új felkeléssel új Bolgár Birodalom alakul, és a Balkán vezető hatalmává lép elő.
- 1330 Bulgária több részre szakad. Erősödik a szerb befolyás.
- 1390 Taronovót beveszi a török. A bolgárok 500 éves török uralom alá kerülnek.
- 18. sz. Több nemzeti felkelést ver le a török.
- 1878 Bulgária Oroszország felügyelete alá kerül.
- 1908 Újra fennálló fejedelemség.
- 1912—13 A balkáni háborúban több területét elveszti.
- 1940 Hitler nyomására átengedi a németeket Szerbia ellen. Megkapja Dél-Dobrudzsát.
- 1944 Bulgária szembefordul a Harmadik birodalommal.
- 1946 Királyság helyett népi demokrácia.
- 1989 Nagy tüntetések után eltörli a parlament a kommunista párt vezető szerepét.
- 1990 Köztársaság. Új alkotmányt fogadnak el parlamenti demokráciával és piacgazdasággal.
- 1991 Társulási szerződés az EU-val.
- 2007 Lehetőség az EU-ba való belépésre.

VOLT EGYSZER EGY JUGOSZLÁVIA

A szomszédos országok közül a legszomorúbb sors Jugoszláviának jutott. Az etnikai, vallási, kulturális különbségek, a II. világháborúban egymás ellen elkövetett csetnik és usztasa gyilkosságok emlékei a 20. század végére jóval erősebbnek bizonyultak, mint az évtizedeken át hangoztatott testvériség-egység titói jelszava.

Juhász József így foglalja össze a délszláv népek történetének középkori előzményeit: „A déli szláv törzsek Kr. u. a 6-7. században telepedtek le a későbbi Jugoszlávia területén (...) A térség romанизált őslakosságát a hegyekbe, a dalmát városokba szorították, majd a következő évszázadok során magukba olvasztották”.

Egységes jugoszláv királyság (Szerb-Horvát-Szlovén Királyság néven) a trianoni szerződés után alakult ki. Horvátország nagyobb boszniai területtel 1920-ig a Magyar Királyság teljes autonómiájával rendelkező bánága volt, Könyves Kálmán óta. Szerbia sokáig török hódoltság alatt volt. A töröktől való megszabadulás után erőteljesen fejlődött. Az I. világháború után az előbb említett jugoszláv királyságnak ők adták a királyt. A II. világháborúból a németek ellen vívott kemény harcban győzelmesen szabadították fel hazájukat a megszállástól. Tito vezetésével Jugoszláv Népköztársaság alakult. Ma Jugoszlávia Szerbia és Montenegró szövetségét jelenti. Bosznia is önálló állam lett.

A következőkben az önállóvá vált Szerbiát, Szlovéniát és Horvátországot mutatjuk be.

SZERBIA

(az adatok Szerbiára és Montenegróra vonatkoznak)

Terület: 102 173 km²

Népesség: 10,8 millió

GDP: 28,4 milliárd

GDP/fő: 2 600 dollár

A szerb nép elődei a VII. század folyamán telepedtek le a Balkán-félsziget északi sávjában. Életformájuk alapja a legrégebbi időktől fogva évszázadokon át a házközösség (zadruga) rendszere volt. Egy-egy család generációkon keresztül élt együtt egy házközösségben, amely egyúttal vagyonközösséget is jelentett. Ha egy házközösség létszáma megnőtt, a testvérágak kiváltak belőle, és újat alapítottak. Az egy nemzetiségből származó zadrugák az idő folyamán zsupává egyesültek. Több zsupa zsupániát alkotott. Ezek a zsupániák állami kötelékbe nem tartozván évszázadokon át függetlenül éltek egymástól, noha ez a függetlenség meglehetősen relatív volt, hiszen egyiküknek-másikuknak el kellett ismerni a közeli nagy szomszéd, a Bizánci Birodalom fennhatóságát.

A IX. századtól kezdve több kísérlet történt az önálló szerb állam megeremtésére. A történeti források ennek első, igaz, csak rövid ideig élő változatát egy Vlastimir nevű zsupánhoz (fejedelemhez) kötik. Mindez egybeesett azzal az idővel, amikor Cirill és Metód thesszalonikéi hittérítők megjelenése nyomán a szerbek fölvtették a görög keleti kereszténységet.

Az első igazán életképes szerb államalakulat Nemanja István nevéhez fűződik, aki a XI. század közepén előbb Bizánc felügyelete alatt szervezte a szerbeknek területi autonómiát, majd III. Béla magyar királlyal szövetségben háborúba keveredik Bizánccal. Nemanja Istvánt szoros szálak fűzték az egyházhoz is: templomokat épített, szerzetesrendeket támogatott, és erőszakkal lépett föl a balkáni bogumil eretnekek ellen.

Fia, Nemanjic István kihasználta azt, hogy a keresztések megdöntik a Bizánci Birodalmat, és koronát kért, majd kapott — mégpedig a pápától. 1217-ben királlyá koronáztatta magát. A szerb királyság fénykora a XIV. század. Bizánc ugyan újra él, ám meglehetősen meggyöngült, a másik közeli nagyhatalom, Magyarország pedig azokban az évtizedekben sokáig nem foglalkozott a Balkánnal. Dusan szerb király háborúban diadalmaskodik a bolgárok és a bizánciak ellen, újabb területeket hódít meg, sőt a szerbek és a görögök cárjának címezi magát. Az ő nevéhez fűződik az első szerb írott törvénykönyv.

Uralkodásával véget is ér a szerb államiség fénykora. Fiai egymással marakodnak, ami nagyban megkönnyíti a terjeszkedő törökök számára Szerbia bekebelezését. A szerbek a rigómezei ütközetben (1389) tragikus vereséget szenvednek a törököktől, annak ellenére, hogy egy szerb vitéznek, Milos Obilicsnek sikerül belopóznia a török táborba, és megölnie Murád szultánt. A helyére lépő Bajezdi azonban szétveri a szerb hadakat, Lázár fejedelmet kivégezteti. A szerb állam a törökök fennhatósága alá kerül, noha még évtizedekig vívja élet-halál harcát. Stefan Lazarevic fejedelem Zsigmond magyar királlyal, Brankovics György pedig Hunyadi Jánossal szövetségbe igyekszik megállítani a török előrenyomulást. A második rigómezei csatában (1448) azonban újra a törökök diadalmaskodnak. Az utolsó szerb uralkodó, Brankovics György halála után a törökök beveszik Szendrőt, ezzel megszűnik a szerb állam.

A XVIII. században nagy tömegben érkeznek szerbek Magyarországra, akik I. Lipót császártól kiváltságokat kapnak. A szerbek (itteni nevükön: rácok) főleg a Duna-Tisza közén, valamint a Tisza-Maros vidékén telepednek le. Nagy számban találnak otthon Szentendre környékén is.

A nemzeti ébredések kora, a XIX. század a szerbeket török hódoltság alatt találja. Ahogy a többi délszláv népnél, úgy a megújulási törekvések is előbb a kultúrában jelennek meg. A szerb nemzeti törekvések egyik legmarkánsabb egyénisége Vuk Stefanovics Karadzics volt.

A XIX. század elején a szerbség kulturális központja Pestre és Budára került. Budán cirill betűs nyomda működött, a pesti vásárok pedig nagy vonzerőt jelentettek a szerb kereskedők és iparosok számára.

A század elejétől fokozatossá váltak a felkelések a török elnyomók ellen. Ismét felvetődött az államalakítás lehetősége. 1833-ban az Oszmán Birodalmon belül újjá is alakult a Szerb Fejedelemség. A szerbek Milan fejedelem vezetésével 1876-ban hadat üzentek a törököknek. A kezdeti vereségek után orosz segítséggel sikerült a függetlenség kivívása. 1882-ben Szerbiát királysággá kiáltották ki.

1914. június 28-án Szarajevóban Gavrilo Princip szerb diák meggyilkolta Ferenc Ferdinánd osztrák-magyar trónörökösét. Egy hónappal később a Monarchia hadat üzent Szerbiának. Megkezdődött az első világháború. A világháború végét követő békeszerződések nyomán az újonnan alakuló délszláv állam olyan területeket is kapott, amelyek korábban Magyarországhoz tartoztak. Ennek eredményeként a mai Szerbia északi részén (Vajdaság) jelentős magyar kisebbség él.

A XX. században Szerbia a délszláv népek közös államában létezett. Ez az államszövetség a század végén véres háborúk és máig meglévő sebek nyomán bomlott szét. Az egykori Jugoszlávia utolsó maradéka a Szerbia-Montenegró nevű államszövetség. Koszovó (a rigómezei csata színhelye) jelenleg nemzetközi ellenőrzés alatt áll.

KRONOLÓGIA

830 körül	Vlastimir állama.
1168	Nemanja István állama.
1217	Nemanjics István királlyá koronázása.
1346	Dusán szerb király a görögök és a szerbek cárjának címezi magát.
1349	Az első szerb írott törvénykönyv (Dusanov zakonik).
1389	Az első rigómezei csata.
1448	A második rigómezei csata.
1459	Szendrőt elfoglalják a törökök. A középkori szerb állam vége.
1804—1812	Felkelés a törökök ellen Djordje-Petrovic Karadjordje vezetésével.
1818	Vuk Stefanovics Karadzsis szerb szótárat ad ki. Ez az első cirill ábécével nyomtatott szerb könyv, egyben a szerb irodalmi nyelv megteremtése.
1833	Szerb Fejedelemség: nemzeti autonómia az Oszmán Birodalmon belül. Milos Obrenovics a fejedelem.
1882	Független Szerb Királyság.

A PEREMVIDÉK ORSZÁGAI

1914	A szarajevói merénylet.
1918—1941	Az első Jugoszlávia.
1945—1991	A második Jugoszlávia.
1999	A NATO szerb célpontokat bombáz.
2000	Milosevics elnök bukása, megteremtődnek Szerbia demokratizálódásának lehetőségei.

SZLOVÉNIA

Terület: 20 254 km²
 Néesség: 2 millió
 Parlamenti köztársaság
 GDP: 42,1 milliárd dollár
 GDP/fő: 20 900 dollár
 EU-tag: 2004-től

A mai szlovének ősei a 6. században telepedtek le Szlovénia területén. Az ő nevükhöz fűződik az első szláv állam: Karantánia, mely 745-ben a Frank Birodalom részévé vált, a szlávok többsége pedig lassan felvette a kereszténységet.

Az 1000 körül keletkezett Freising-kéziratok az első latin ábécével íródott szlovén és szláv nyelvemlékek. A 14. században a legtöbb szlovén terület a Habsburgok örökösödési tartományai közé került. Szlovének lakták Krajna, Görzcz, Gradisca, Isztria és Stájerország egyes területeit.

Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlása után a szlovének a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz csatlakoztak, mely 1929-ben a Jugoszláv Királyság nevet vette fel. Szlovénia területe a II. világháború német, olasz és magyar megszállás alatt volt. A világháború után a királyság népköztársasággá alakult. 1991. június 25-én Szlovénia függetlenné vált. A NATO-ba 2004. március 29-én, az Európai Unióba 2004. május 1-jén lépett be.

KRONOLÓGIA

- 6. sz.   Ukrajna területéről szlovén törzsek vándorolnak el. Az Alsó-Duna mentén, majd a Dunántúlon Noricum római provinciába jutottak el.
- 650   Karantánoknak nevezték magukat és megalakították Karantániát, az első Délszláv államot.
- 748   Frank uralom a felső rétegek elnémetesedtek, a nyelvet a parasztság őrizte, krajnai hercegségnek nevezték a szlovén államot.

A PEREMVIDÉK ORSZÁGAI

---

19. sz. eleje	A napóleoni megszállás az illír provinciához csatolta.
1849-től	Újra a Habsburg Birodalom része.
1918-ban	Délszláv királyság alakul, szerb-horvát-szlovén összefogással.
1941	Harcolnak az olasz-német megszállók ellen.
1945	Jugoszlávia része.
1990	88% áll ki a népszavazáson a függetlenség mellett.
1991	Kiválási nyilatkozat és fegyveres ellenállás a jugoszláv fegyveres erő ellen.
1992	Önálló állam.
2004	EU-tag.

HORVÁT-ORSZÁG

Terület: 56 542 km²
 Néesség: 4,5 millió
 Köztársaság
 GDP: 53,3 milliárd dollár
 GDP/fő 11 600 dollár
 Még nem EU-tag

A horvát és szerb törzsek a mai Románia területén keresztül érkeztek a Balkánra. Tartós megtelepedésükre a 7. század első felében került sor.

A horvátoknak mind Bizánc, mind a frank hódítás szándékával szembe kellett nézniük, de mivel mindkét birodalom peremvidékéről volt szó, sikerült független államot alakítaniuk. A frankok hatása erősen érvényesült így is. A 14. században felvették a nyugati kereszténységet. Tomiszláv uralkodása idején önálló királyság lett Horvátország (925). Centruma Dalmácia volt, de a mai Bosznia nagy része is hozzá tartozott.

Később Horvátország sorsa összekapcsolódott a magyar történelemmel. A Trpimirovic-dinasztia rokoni kapcsolatba került az Árpád-házzal. I. László és Könyves Kálmán hódító háborúi révén a horvát korona 1102-ben Kálmánra szállt. Horvátország 1918-ig a magyar királyság nagy autonómiával rendelkező része volt (saját országgyűlés, bán, bíró stb.), a tenger melléken többször változott a határ. Az északi részek (Szlavónia) integrálódtak a magyar királyságba. A magyar-horvát állam az adriai szigetekért erős harcban állt Velencével. Később a 16. században a török megszállta a horvát területek kétharmadát.

KRONOLÓGIA

910. I. Tomiszláv horvát királyságot alapít, amely 200 évig fenn áll.
 1102 Horvátország a Magyar Királyság bántága lesz.

A PEREMVIDÉK ORSZÁGAI

---

19. sz. A francia forradalom hatására a nemzeti mozgalmak kiválási kísérlete a Habsburg-uralom alól nem sikerül.
- 1918 Szerb-Horvát-Szlovén Királyság.
- 1941—45 Német megszállás Ante Pavelics vezetésével, usztasák harcolnak a németek oldalán.
- 1945 A horvát nemzetiségű kommunista Tito vezetésével megalakul a Jugoszláv Népköztársaság.
- 1971 A kommunista párton belül a horvát liberalizálási szárnyat leverik.
- 1990 Szabad választásokon győznek a nacionalisták, a szerbek fegyveres támadást indítanak. Kölcsönös gyilkolás.
- 1991 Horvátország kinyilvánítja függetlenségét.
- 1992 Békefenntartók érkeznek az országba.
- 1996 Kelet-Szlavóniát Horvátországhoz csatolják.
- 2005 A háborús bűnösöket nem adják ki, ezért késik EU-belépésük tárgyalása.

UKRAJNA

Terület: 603 700 km²
 Lakosság: 47,4 millió
 Köztársaság
 GDP: 321,2 milliárd dollár
 GDP/fő: 6 800 dollár
 Első demokratikus
 kormány (2005)
 Nem EU-tag

A szlávok önelnevezése „Slovéne”. Saját népcsoportjához tartozónak tekintette a szláv ember azt, akinek a beszédét megértette. (Szlovo=a szó alapján.) A szlávok az őshazának tartott Elba-Dnyeper, illetve a Kárpátok-Balti tenger közti területről a 6-8. században vándoroltak el, keleti irányban egészen a lovas nomádok uralta területekig. A szlávok szétválását a népvándorlás kori támadások okozták. A hunok, avarok szolgaként számos szlávot hurcoltak magukkal, ezek — a lovas népek távozása után —, helyben maradtak, mezőgazdasággal foglalkoztak. A vándorlás a 8. században vezetett el ahhoz, hogy sűrűbb telepeik alakultak ki a Dnyeper középső folyása, a Deszna és a Szejm folyók környékén, azaz a Rusz későbbi területein jöttek létre. Nyugaton évszázadokig éltek együtt balti és finnugor halász-vadász népekkel. Keleten viszont a lovas nomádokkal állandó harcban álltak. A legkorábbi megerősített szláv telepeket a szláv lakta vidék déli sávján találjuk.

Meglepő, érdekes momentum, hogy az orosz állam megalakulásában a vikingek, vagy más néven normannok (oroszul varégek), milyen fontos szerepet játszottak.

A 9. században vízi úton a Baltikumtól a Fekete-tengerig el lehetett jutni. A Dnyeper torkolatától pedig a Fekete-tengeren Bizáncot is elérték. A fegyveres varég kereskedők kolóniákat építettek ki, és fellendítették a kereskedelmet, a keleti tájakat bekapcsolták az európai vérkeringésbe. A vegyes összetételű Kijevi Rusznak fontos alkotóelemét adták. A Kijevi Rusz népei magukat „ruszkij”-nak nevezték, és ez a szóhasználat terjedt el a szomszédok körében is.

A Kijevi Rusz államisága Vlagyimir fejedelemsége idején (978—1016) alakult ki. Egy időben, illetve valamivel korábban megtörtént a bizánci kereszténység felvétele is. Az óoroszl kultúrát a Kijevi Rusz Bizáncból vette át.

Ez eddig a keleti szlávok közös története. A nyelvi elkülönülés orosz és ukrán között ezután kezdődött. A 14. században a korábbi dialektikusok önálló nyelvvé fejlődtek, ebben közrejátszottak külső impulzusok. Számottevő különbség alakult ki a szókincsben, az ukrán nyelv igen sokat átvett a lengyelből.

Hagyománybeli eltérések: az ukrán területen működő korai és állandó katolikus misszió hatása. *Russia minor*ból (ez volt a terület korai neve) eljutottak a diákok a krakkói és a prágai egyetemre, sőt Nyugatra is. A 16. században a reformáció példájára ők is a népnyelvet kezdték használni az istentiszteleteken. Ez hozzájárult az ukrán és beloruszl irodalmi nyelv megteremtéséhez.

A 12. században a Kijevi Rusz felbomlott. Ukrajnában több fejedelemség alakult, köztük Holics-Volhinia, de ezek mongol uralom alá kerültek. Litvánia megszerezte Podoliát, Kijevet, Volhinia egyes részeit. Lengyelország 1349-ben Galíciát vette át, és Nyugat-Volhinia Ukrajna déli részén a krími tatár kánság alakult meg.

A lengyel-litván hatalom ellen több felkelés robbant ki, végül is Bogdán Hmelnyickijnek 1648-ban sikerült saját államukat megalakítani a Don középső és alsó folyása között.

Hosszú háború után Oroszlország és Lengyelország Ukrajna Dnyeper menti területének felosztásáról egyezett meg. Oroszlország uralma alá került szinte a teljes ukrán terület, sőt Lengyelország felosztása után (1792—1795) az oroszok megkapták egész Ukrajnát, kivéve Podólia és Volhinia egyes részeit, amelyek a Habsburgok tartományaivá váltak.

A cár és a császár (1795—1917) uralma idején kisoroszoknak nevezte a cár az ukránokat, és teljes beolvasztásukra törekedett. Ausztria császára megengedte, hogy az ukránok megerősítsék nemzeti identitásukat. 1905 után az oroszok is megengedték ukrán könyvek nyomtatását és helyet adtak ukrán képviselőknek az orosz dumában (országgyűlés).

Az 1917-es februári forradalom és az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után kikiáltották a független Ukrajnát (1917—1922). Ez azonban Kijev orosz elfoglalása után elvesztette önállóságát és meg-

alakult az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság (1922—1991). Ukrajna 1991 óta független, 2005-ben nyugati elkötelezettségű pártok kerültek hatalomra.

KRONOLÓGIA

- 5—8. sz. A szlávok keletre húzódnak.
- 9. sz. A kijevi Rusz vezető szerepre tesz szert.
- 13. sz. A tatárok elsöprő támadása.
- 14. sz. A litvánok több orosz területet elfoglalnak.
- 1569 Lengyel-litván perszonálunió (közös király) Ukrajna nagy részét koronája alá vonja.
- 1648 Kozák állam alakul.
- 17—18. sz. A Dnyeperen túli terület a cáré. Galícia, Bukovina a Habsburgoké.
- 1918 Az ukrán nemzeti mozgalom az autonómiáért küzd.
- 1922 Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság alakul.
- 1945 Megkapták Kárpát-Ukrajnát és Beszarábia egy részét.
- 1991 A SZU szétesése, Ukrajna független.
- 2005 A választáson nyugati elkötelezettségű pártok kerülnek fölénybe.

ÉSZTORSZÁG

Terület: 45 227 km²
 Néesség: 1,4 millió
 Köztársaság
 GDP: 21,8 milliárd dollár
 GDP/fő: 16 400 dollár
 EU-tag 2004-től

Az első feljegyzések Kr. e. 325-be vezetnek vissza, amikor egy Pytheas nevű görög földrajztudós a „világtengerről” szóló írásában megemlíti Thule sziget nevét is.

Pytheas talán az első ember volt az antik korban, aki hajóján egészen a Keleti-tengerig eljutott. Észtország, pontosabban Saaremaa (Ösel) szigete volt, ahol kikötött. Kíváncsiságtól vezetve megjegyzett egy történetet, amelyet abban a korban végig a Keleti-tenger mentén meséltek. Eszerint Kr. e. kb. 500 évvel erre a szigetre egy óriás meteorit csapódott be, a legnagyobb, ami Európát sújtotta. Ennek emléke minden Keleti-tenger menti nép folklórtradíciójában megőrződött. A becsapódás — melynek hangját messze távoli vidékeken is hallották — hatalmas erdőtűzet is okozott, amely halott szigetté változtatta Saaremaát évszázadokra. Pytheas írásában egyetlen mondat foglalja össze ennek emlékét: „A barbárok megmutatták nekünk azt a helyet, ahol a Nap halálos álomba merült el”.

Pytheas a szigetet Thulénak nevezte, amely az észtek rokonainál a finn nyelvben még ma is tüzet jelentett. Tacitus a *Germánia* című művének 45. fejezetében megemlíti a „aestorium gentes” nevet, ami az észtek törzsét jelenti, akik borostyánt gyűjtenek. „Aestus” égetést, tüzet, hőséget jelent latinul, ugyanazt, amit a Thule a finn nyelvben. Tacitus tehát a görögből egyszerűen átvette a Thule szót, és a latinba illesztette, és annak lakóit tűzi embereknek nevezte.

Volt az észteknek egy kedves hőse, Reken Kalev, aki kedvét lelte abban, hogy köveket dobáljon a Finn-öböl vizébe. Tallin templomhegye egy 50 méter magas mészkőszikla. A monda szerint ez Kalev sírja. Természetesen ez is legenda, de hozzájárul ahhoz, hogy Tallint öreg kontinensünk egyik legvonzóbb fővárosaként említsük.

700 évig németek éltek itt. Ők Európa térképein Revalnak nevezték ezt a várost. A régi Reval név a messze Észak egy sötét városát idézi. A mai Tallint az egykori német Reval szöges ellentétéként jellemzi. Mind a két elnevezés nagyon régi. Mindkettő a 13. században keletkezett, a dánok uralma idején, akik a német keresztes lovagokkal szövetségben a pápa áldásával az észteket is a keresztény vallásra térítették.

1219-ben a dán király egy észti falu, Lindanise helyén, kastélyt épített, és 1230-ban a német kereskedők a Reval-hegy lábánál telepedtek meg. Innen való a Reval város német neve. Az észtek azonban mindig „dán városnak”, észtil „taani linn”-nek, azaz Tallinnak nevezték. Reval 1284-ben hivatalosan is Hanza-város lett. Az észtek ebben a németektől meghatározott városból kiszorultak, és elsősorban paraszti munkát végeztek. Egy részük viszont nemcsak szabaddá vált a városban, hanem el is németesedett. 1346-ban a dánok eladták észti vagyonukat a Német Lovagrendeknek, akik pedig továbbadták a livföldi rendeknek. A lovagok a város felső részében laktak, a város alsó részén kereskedők, iparosok. A német rendek uralma a 16. században végetért. A livföldi háborúban már az oroszok is részt vettek. 1561-ben svédké lett Reval.

A 18. század elején Nagy Péter cár elvette a svédektől Észtországot és Livföldet, és így megnyitotta Oroszország számára a nevezetes „ablakot Európára”. Észtország 200 évig a szentpétervári cárok uralma alatt élt.

Rendkívül érdekes, hogy a folklór tulajdonképpen nemcsak Észtország történetének tükré, hanem az ellenállásnak is. Egy paraszt, vagy egy kézműves mindig visszahúzódhatott a saját népművészetébe. Gyűjtöttek is nagy buzgalommal, és az eredmény az lett, hogy a modern zenének, irodalomnak, építészetnek egyáltalában, a modern Észtországnak kulturális képe ebből alakult ki.

Az észtek az újkorban csak 22 évig voltak önállóak (1918—1940-ig). Az orosz októberi forradalomtól 1917-ben kapták a függetlenséget, a tartui békeszerződés 1920. február 2-án a fiatal szovjet kormány elismerte — még Lenin életében — függetlenségüket. Sőt, „örök időkre” garantálták Észtország szabadságát. Tehát a dánok, a német lovagok, a svéd és orosz uralom után elkezdődött az „észti időszak”. Sajnos, csak 1940-ig tartott, amikor a német-szovjet meg nem támadási paktum lehetővé tette, hogy Sztálin elfoglalja a Balti-

államokat. Látszólagos választást rendeztek, és úgy tüntették fel, hogy a három ország saját akaratából lépett be a szovjet köztársaságok közé, mintegy „önkéntesen”.

Elkezdődött a szovjethatalom, annak minden politikai, gazdasági, szociális következményével. Ez csak átmenetileg szakadt meg 1941—1944 között, a német megszállással. De ez sem hagyott jó emlékeket az észtek számára. Észtország a menekülők, a deportálások és a tömegöklések eredményeként 1940 és 1953 között lakosságának egynegyedét veszítette el. Ilyen mértékű veszteséget a zsidók, a lettek és a litvánok szenvedtek el.

1987-ben a szovjet foszfátszállítás ellen utcára mentek Tallin lakói. 1988-ban az utcai tüntetésen elhangzott a jelszó: „Szabadságot Észtországnak!” Az ellenállás egyre fokozódott, és amikor eljött a történelmi pillanat, 1989-ben az elsők között voltak, akik elszakadásukat a kedvező körülményeket kihasználva elérték.

1990-ben még sötét fellegek fenyegették a függetlenségért küzdőket, de a demokratikus változásokat már nem lehetett feltartóztatni. December 18-án a Moszkvában tartott Népi Küldöttek Negyedik Kongresszusán Arnold Rüütel észt elnök felolvasta azt a nyilatkozatot, amely magyarázatot adott arra, miért nem írja alá Észtország az uniós szerződést. Ehelyett önálló államot kíván létrehozni, amely „szoros együttműködésben” és a Szovjetunióval való „egyenlő partnerség” alapján működik. Az egyik újság ezt írta: „Rüütel kilenc percig beszélt, ez volt utolsó fellépése ez előtt a kongresszus előtt. Kilenc percig halálos csend volt a Kreml nagy kongresszusi palotájában”.

A nyelvtudomány azt tanítja, hogy az észtek a finnugor nyelvcsalád finn szárnyához tartoznak, és amikor a mi őseink vagy 3000 éve délfelé és nyugatra vonultak, számos kisebb törzs a finnekkel Észak felé fordult. Az észtek értik a finn beszédet, ezért a Finn Televízió leghűségesebb nézői voltak évtizedeken keresztül.

KRONOLÓGIA

9. sz. Följegyzés örökíti meg, hogy a varégek (vikingek) az észteket hűbéradó fizetésére kötelezik.
- 1209 Az észtek lakta területeket meghódítják a dánok, utánuk a Német Lovagrend hittérítői jelennek meg földjükön.

A PEREMVIDÉK ORSZÁGAI

- 14—15. sz. A Német Lovagrend virágzó államot hoz létre. Az észti arisztokráciát bevonják a hatalomban. A nemesek megtanulnak németül.
16. sz. A Német Lovagrend feloszlik, a térségért svédok, oroszok és lengyelek vetélkednek.
- 1711 Észtország az orosz birodalom tartománya, nagyfokú autonómiával.
18. sz. Erős oroszosítási politika.
- 1918 Kikiáltják az önálló szabad Észtországot. A dobarti békében 1920-ban Szovjet-Oroszország elismeri, sőt területeket is ad át Észtországnak.
- 1940 A Szovjetunió megszállja Észtországot.
- 1944 Az 1941-ben bevonult megszálló német csapatokat a Vörös Hadsereg kiűzi az országból. Oroszosítás.
- 1986—87 Környezetvédelmi mozgalomból kialakul a politikai ellenzék.
- 1990 Bejelentik, hogy az 1940. évi határok között visszaállítják az Ész Köztársaságot.
- 1991 Észtország független.
- 2004 Észtország az Európai Unió tagja.

LETT-ORSZÁG

Terület: 64 589 km²
 Néesség: 2,3 millió
 Köztársaság
 GDP: 29,4 milliárd dollár
 GDP/fő: 12 800 dollár
 EU-tag 2004-től

Lettország legnagyobb kincse Rigában, egy kastélyban található. Itt őrzi a Lett Tudományos Akadémia az ún. *Daina-gyűjteményt*. A Daina sajátos négysoros dalt jelent, rímek nélkül, ezeket a dalokat vagy egyedül, vagy hosszabb folyamatban énekeltek. Gyűjtését Krisjanis Barons, a Dainák atyja kezdte el. Hosszú élete során 217 966 Dainát gyűjtött össze és dolgozott föl úgy, hogy egy költőizenei enciklopédia jött létre, amelyhez hasonlóval más nép nem rendelkezik. Ezek őrzik a legrégebb időktől a lettek történetét. Eből alakult ki a lett irodalom, és zene a 19. században.

A gyűjteményből az első könyvben amit kiadtak, szerepel egy cseh dalnak a fordítása, amely lettül így hangzik: *Nevis slinkojot un pustot (Nem lustálkodni, és nem benyélni!)* Ez a dal a lett Népfrent himnuszává vált. Barons korosztálya alakította ki az „Ifjúlettek” mozgalmát, amely a 19. század második felében a nemzeti mozgalom ébresztője volt. Az Ifjúlettek hittek abban, hogy a parasztság fölvilágosítása egyszerre mind a lett nemzeti tudatot is megteremti. A finnek Kalevalájának példájára megírták a *Kalevipoetet*. 1856-ban alapították meg az első lett újságot, amely felhívta a letteket arra, hogy kövessék az észtek példáját.

Letteket először krónika a 13. században említ. A 13. században pápai misszionáriusok jártak ott, és megírták, hogy ott él egy nép, akiket letteknek neveznek. Piros volt a zászlójuk, egy fehér sávval. Cesisnek nevezték az egyik várat, amelyen ugyanez a zászló lobogott.

A krónika születésekor már állt Riga városa, amelyet egy ősi lív halászfalú helyén alapítottak. 1282-ben már 100 éves volt és a Hanza-városok közé tartozott. Ezt a területet német rendek birto-

kolták, a lívföldi rendi állam három provinciából állt: észtek, lívek és kurok.

1346-ban a dánok az észtek és a lettek valamennyi települését eladták a német lovagoknak. Ez a történelmi egység esett szét a 16. században a rendi országok lehanyatlásával, és a svédek nagyhatalommá válásával. Észtország 1561-ben svéd domíniummá vált, míg Lívföld és Kurföld a lengyel-litván kettős államba illeszkedett be. Kurföld lengyel hercegséggé vált, átmenetileg Nyugat-Afrikában és Nyugat-Indiában még gyarmatai is voltak. Különösen szoros kapcsolatot épített ki Litvániával. De a 18. század kezdetétől egyre erősebb orosz befolyás alá kerültek. Egészen másképpen alakult Lívföld sorsa: egy svéd-lengyel örökösödési háborúban a 17. század elején a svédekhez került, Lettföld nélkül, amely a lengyeleknél maradt, és a katolikus vallást őrizte meg.

Egy évszázaddal később Nagy Péter elűzte a svédeket a keleti tenger partjaitól. Kurföld 1795-ben, Lengyelország harmadik fölosztásakor tagolódott be a cári birodalomba, amely ekkor Litvániát is elfoglalta. 1795 tehát az az év, amikor az észtek, a lettek és a litvánok együttesen orosz fennhatóság alá kerültek. Különböző fejlődésüket az befolyásolta, hogy az észteknél megmaradt a német uralkodó réteg, amelynek privilégiumai voltak, a litvánok pedig lengyel nemesek hatalma alatt éltek.

Ezekről a népekről a 18. századig alig tudott valamit a művelt Európa. Ez 1778—1779-ben változott meg. Herder híres német költő-tudós sokféle nép dalainak válogatását jelentette meg, és ebben a gyűjteményben észti és litván dalok mellett 11 lett népdal is szerepelt német fordításban. Herder több évig élt Rigában, mint tanár és prédikátor. A lett János-napi ünnep dalai és táncai nagyon megragadták.

A cárok hatalma elnyomta a letteket, de 1797-ben egy érdekes írás jelent meg a Herder-tanítvány, Garlieb Merkel tollából. Ez leszögezi, hogy ez a nemzet megszűnt „szláv kutyá”-nak lenni.

Jóslata bevált, ugyanis 20 évvel később a francia forradalom felvilágosító eszméi a cári birodalom kelet-európai provinciáiban is meghozták gyümölcsüket. Alakult egy reformpárt a nemességben. I. Sándor cár 1816-ban a jobbágyságot előbb Kurlandban, 1817-ben Észtországban, majd Lívföldön 1819-ben felszabadította. Így az észti és a lett parasztoknak szabadságot adott, bár földet még nem.

Az Ifjúlettek a 19. század közepe óta városi közösséget is teremtettek, 1868-ban Rigában Lett Egyesület alakult, amely 1873-ban rendezte meg az első Összlettországi Énekünnepet. A nemzetté válást a '80-as években az erős orosz befolyás ellenére nem lehetett feltartóztatni. Az évszázad végére tíz lett közül kilencen olvastak és írtak. Lett kiadványokat olvastak, és a szerzők nyelvileg a Dainagyűjteményből merítették lett tudásukat.

A lett állam önállóságát 1905 decemberében a Szociáldemokrata Unió követelte. De a függetlenségi harc csak az I. világháború után győzött. 1918. november 18-án megalakult a Lett Köztársaság.

Mindkét balti ország, Észtország és Lettország protestáns maradt, míg Litvánia, amely már 1795-ben visszaállította önállóságát, a lengyel befolyás alatt katolikussá vált.

1988-ban megalakult a Népfront, és országszerte híveket toborzott. Első kongresszusán 1074 kongresszusi küldött jött össze. Elhangzott a himnusz, amely sokáig be volt tiltva, de mindenki ismerte. Jelen volt a Szovjetunió külügyminisztere, Eduard Sevarnadze, és az amerikaiak nyilatkozatban jelentették ki, hogy a Baltikumban nem lehet erőszakot alkalmazni.

A kongresszuson megállapították, hogy Lettorszáiban a Népfront pillanatnyilag a közvéleményre nagyobb hatást gyakorol, mint Lettország második ereje, a Kommunista Párt. De annak liberális szárnya is szimpatizált a Népfronttal.

Az oroszok itt is megalakították, mint Észtországban, az ún. Interfrontot, amely a Szovjetunióval való együtt maradási kívánja. De nagy viták után kiderült, hogy a többség egyetért a független demokratikus Lett Köztársaság létrehozásával. A lettek második kongresszusának támogatására 1989. november 18-án 600 ezer ember gyűlik össze a Népfront hívására a Dűna mellé.

A nagyülés határozatba foglalja, hogy Lettországnak, Észtországnak és Litvániának vissza kell kapniuk szuverén európai státusukat.

Ma már tisztán látszik, hogy a Nyugatnak egyáltalában nem volt ellenére a birodalom szétesése, sőt... Vannak szakértők, akik úgy vélik, hogy természetesen a Baltikum sorsa is az amerikai-szovjet tárgyalásokon dőlt el, és nem a fark csóválta a kutyát, hanem annál jóval hatalmasabb erő, amely 40 éve vívta hidegháborúját a birodalom ellen, és egyre inkább kitént, hogy a SZU ezt a háborút elvesztette, csak sort kellett tartani a végső cél eléréseért.

Jelentős fejlemény volt, hogy a lettországi orosz népesség egy része teljes mellszélességgel kiállt a lett törekvések segítésére. Volt olyan orosz is, aki tagja volt a Lett Népfront vezetőségének. 1991-re a Baltikum orosz népessége diaszpórába került, és a kisebbségi nemzetiség szerepe várt rá.

KRONOLÓGIA

- 13. sz. A lettek a Német Lovagrend uralma alatt élnek.
- 1561 Villnoi Szerződés. Megszűnik a németek hatalma.
- 17. sz. Lengyelország, Dánia, Svédország küzd a lettek lakta földért.
- 1621 A svédek elfoglalják Rigát és a partvidéket.
- 1721 Nagy Péter cár meghódítja a balti-tengeri kijárót.
- 1772 A katolikus Lettgallia Lengyelország felosztásakor Oroszország kezére kerül.
- 1775 Lengyelország harmadik felosztása után Kurföld is Oroszországhoz kerül.
- 1801 Oroszország Lettgalliát, Kurföldet és Lívöldet balti-tengeri provinciává egyesíti.
- 19. sz. Oroszellenes nemzeti mozgalom bontakozik ki.
- 1918 Rigában kikiáltják a független lett köztársaságot.
- 1919 Rigai béke. Oroszország elfogadja Lettország függetlenségét.
- 1936 Karolis Ulmanis diktatórikus hatalmat hoz létre.
- 1940 A Szovjetunió bekebelezi az országot.
- 1944 Kíúzi a háború során Lettországot megszálló német csapatokat.
- 1988—89 Harc a szuverén lett államért.
- 1991 Kikiáltják a független Lettországot.

LITVÁNIA

Terület: 65 301 km²

Népesség: 3,6 millió

Elnöki köztársaság

GDP: 49,38 milliárd dollár

GDP/fő: 13 700 dollár

EU-tag 2004-től

A litvánok elég későn, 1387-ben tértek át a keresztény hitre, ekkor olvassuk először „Velnias” nevét. A 13. század végén német missziós mozgalom jelent meg a Keleti-tenger teljes partvidékén. Miután a Német Lovagrendeknek 1283-ban sikerült a pruszokat (a poroszok névadóit) leverni, ettől kezdve a rend lovagjai csaknem évenként betörték a litvánok közé, és később földjüket is elfoglalták.

A Nobel-díjas lengyel, Czeslaw Milosz kibővített önéletrajzában — melynek címe *Nyugati és keleti táj* — ezt írja: „Állandó fegyveres betöréseikről szólnak a hírek, váratlanul tűnnek fel, és ugyan úgy tűnnek el. Beszédük a szlávok számára érthetetlen, technikájuk nívója, amelyet a fegyvereiknél alkalmaznak, alacsonyabb volt, mint ellenfeleiké. Az íj, a dárda, és a nyersbőrrel bevont pajzs harcolt a lándzsa és a páncél ellen, mégis, ezt a fogyatékoságot a gyorsasággal és a manőverezéssel helyettesítették. Akkor jelent meg az első közös név, amellyel ezt a törzset megjelölték: litvánok”.

A keresztes lovagok hosszú háborúja, amelyet Európa utolsó pogánya ellen vívtak, a fiatal Milosz megvetését váltotta ki: „A keresztény küldetés eposzeija (*bősköltevény*) tulajdonképpen a halálnak, az erőszaknak, és a banditizmusnak az eposzeija volt, és a fekete kereszt hosszú ideig a megpróbáltatás szimbóluma maradt, rosszabb, mint a pestis. Minden szimpátiám a ‘nemes vadak’ felé fordult, akik szabadságukat védelmezték, mindenütt, ahol a keresztes rend győzött, felépítette várát és a lakosokat rabszolgává süllyesztette, akiknek az ő hasznukra szabadott csak dolgozni”.

A litvánok elkeseredetten harcoltak, megelégedtek azzal, hogy nyugati határaikat fenntartsák, és egyre inkább Kelet felé húzódtak szlávok lakta vidékre. A 14. században a litván nagyhercegség kelet-

európai nagyhatalommá vált a Keleti-tenger és a Fekete-tenger között. Mégpedig olyan hatalommá, amellyel minden szomszédnak számolnia kellett. Amikor Jagello nagyherceg számára lehetővé vált a 14. század végén egyesíteni országát Lengyelországgal, kapott az alkalmon, és feleségül vette 1386-ban Jadwiga lengyel királynőt. Ennek feltétele volt, hogy 1387-ig bekövetkezzen a litvánok megkeresztelése.

Négyszáz évig állt fenn a kapcsolat a lengyelekkel, és ez a hatás azt jelentette, hogy a litvánok, a lengyelek példájára, nem az ortodox egyházat választották, hanem a római katolikus egyházhoz csatlakoztak. Ezzel a latin nyelvű Nyugathoz kapcsolódtak. Amikor a reformáció Lengyelországot elérte, mivel a protestánsok litvánul prédikáltak, és a katolikus papok csak a lengyeleket gondozták, sor került a két nép elszakadására.

A lengyel-litván kettős állam a 18. század végén Lengyelország felosztásakor, eltűnt Európa térképéről. Litvánia a cári birodalomba olvadt be.

Az orosz megtorlások két választ váltottak ki. Egyrészt erőteljes emigráció indult a tengeren túlra, az Egyesült Államokba. (Chicago még ma is a második legnagyobb litván város.) Másrészt létrejött egy ébredési mozgalom is, ennek élharcosai a papok voltak. Érdekesen alakult a litván szellemi élet. A lengyelekkel együtt töltött négy évszázadot a litvánok már úgy emlegették, mint a lengyelesítés idejét. Így aztán a század végére differenciálódott a nemzeti mozgalom. Az 1895-ben alapított Szociáldemokrata Párt megfogalmazta Litvánia politikai függetlenségének célját, míg a konzervatív körök a cári birodalomban kívántak maradni, de több kulturális jogot követeltek.

1904-ben megengedték a litván nyelv használatát. A német csapatok 1915-ben szállták meg az országot, és az idegen uralomnak új szakaszát vezették be, amely csak 1918-ig tartott. 1918-ban egy országos tanács visszaállította az ország függetlenségét Vilnával, mint fővárossal. A fiatal Litván Köztársaság kormánya, amelyet 1920 júniusában a Lenin vezette szovjet vezetés is elismert, kénytelen volt Kaunasban letelepedni, mert a történelmi fővárost Vilnát, 1920 októberében a lengyel csapatok véglegesen megszállták.

Ekkor már Vilna körül a lengyelek éltek nagyobb számban. A másik oldalon litván szabad csapatok joggalanul 1923-ban elfoglaltak

ták Memelföldet, amely az első világháború után francia igazgatás alá került.

Feszült volt a helyzet Németországgal is. 1939 márciusában Hitler a Memel-vidék visszaadását kényszerítette ki. A Szovjetunió Litvánia igényét a Vilna-vidékre támogatta.

A Hitler—Sztálin paktum és a német-országi megállapodás az új határokról, visszaadta Litvániának 1939 októberében a Vilna-vidéket. De Sztálinnak további tervei voltak, amely 1944 nyarán Litvánia elfoglalásához vezetett.

Észtországban 1988-ban megalakult a Népfront, Litvániában is megpezdült az élet. Létrejött a „Sajudis”, a peresztrojkát segítő litván mozgalom.

Ugyanúgy, ahogy több közép-európai országban, a zöldmozgalom is a változás gyorsítását szolgálta. A litvánok egy, a területükre tervezett reaktor elindítását igyekeztek megakadályozni. Litvániában valóban nem voltak energiaforrások.

1990. március 13-án Moszkvában a népi küldöttek harmadik rendkívüli kongresszusa ülésezik Gorbacsov elnökletével. Vaidotas Antanaitis professzor kér szót, és a következőket jelenti be: „Március 11-én Vlnában a parlament 124 igen és 6 tartózkodás mellett a következő határozatot fogadta el: A nép akaratából ünnepélyesen tudomásukra hozza a Litván Köztársaság Legfőbb Tanácsa önöknek, hogy a Litván állam szuverén jogait, amelyeket az 1940-es évben egy idegen hatalom lábbal tiport el, visszaállítja, és máától Litvánia újra független állam”.

Antanaitis azt is bejelenti: a küldöttek kongresszusának munkájában nem vesz részt, és ugyancsak távol marad az elnökválasztástól. Ekkor nevetés hangzott föl a terem minden oldaláról, de a professzor nem hagyta magát zavartatni. Beszédét a következő mondattal fejezte be: „A Szovjetunió népi küldöttei kongresszusának tiszta szívből eredményes munkát kívánunk”.

A kongresszus végtelen csodálkozással, de nem barátságatlanul fogadta a beszédet. A második napon Gorbacsov a következő választ adta: „Azt gondolom, hogy mindez jogellenes és érvénytelen határozat, de most nem akarok véglegeset mondani.”

1990 márciusában a moszkvai szervek elutasították a litván mozgalom függetlenségi nyilatkozatát. Landsbergis parlamenti elnökké választását sokan „történelmi hibának” tartották, mert ellenfele,

Algirdas Brazauskas 1990-ben Litvánia legnépszerűbb politikusa volt, a Litván Kommunista Párt vezetője. A moszkvai sajtó értetlenül támadta a két ember egymás melletti munkáját. Landsbergis nem volt néptribun, de a nép respektálta, tisztelte, látták, hogy elszántan dolgozik céljáért.

A Landsbergis által vezetett mozgalom gyorsan növekedett és erősödött, úgy, hogy Moszkva is felfigyelt ellenzéki tevékenységükre.

Ki volt Algirdas Brazauskas? 1989. októberi napjaiban a Litván Kommunista Párt Központi Bizottságának első titkára. Egyik beosztottja mondta, hogy korábban a köztársaság pártszervezetének nem volt lehetősége önálló politikát kialakítani, a Moszkvából kapott utasításokat kellett jól-rosszul megvalósítani. Ez most elmúlt. „Mióta Brazauskas vezeti a pártot, saját politikánkat mi alakítjuk ki” mondja ez a munkatársa.

November 17-én és 18-án az egész litván nép látta, hogy a függetlenségi nyilatkozatról való szavazáskor „minden küldöttünk egyöntetűen kiállt a javaslat mellett, amely reális és bölcs.” Ez a nyilatkozat praktikusán Litvánia kilépését jelentette a Szovjetunióból.

A Sajudis tekintélye nőtt, de egy 89-es közvélemény kutatásban Landsbergis 70 pontot, Gorbacsov 63 pontot, egyedül Brazauskas kapott 84 pontot. Mintegy ehhez mondja magyarázatként az első titkár: „Júniusban megállapítottuk, hogy ha a KP, mint vezető erő, mint állampárt alkotmányos teljhatalom, a végét járja. Arra a belátásra jutottunk, hogy a politikai orientációnkat alapján meg kell változtatni.”

Gorbacsov 1990. szeptember elején Moszkvából telefonált: „Ha ez ilyen radikálisan megy tovább Litvániában, nem maradhatok a barátotok.”

Brazauskas ezt sajtókonferencián közzé teszi, és kiegészíti azzal, hogy Litvánia „egy megújított szövetségben képzeli el a helyét”.

Brazauskas: „Senki nem tudja elképzelni, mit kellett kiállnunk. De nem volt más választásunk, vagy földadni, vagy kitartani, és a demokráciáért harcolni”.

A Litván Kommunista Párt 1990 decemberében új nevet vesz fel, a Munka Demokratikus Pártja Litvániában. 56 ezer tagja van, és az ország legerősebb pártja. Még meg kell találnia a Litván Köztársaság baloldali szárnyán a helyét, de ígéri, hogy mindenképpen a demokrácia mellett áll és a politikai realizmust képviseli.

Hogy lett a Litván Szövetségi Szovjet Köztársaságból újra Litván Köztársaság?

Litvániának tárgyalnia kell, mert fogyóban az energiatartaléka. A Norvégiának, Dániának küldött kérésre nem kap választ. Csakis a tárgyalás, a kompromisszumok maradnak a litvánok számára.

Helmut Kohl kancellár és Mitterand elnök a litván események miatt aggódva levelet írnak, Landsbergisnek, és a másolatot Gorbacsovnak is elküldik. A lehetséges leggyorsabb megbeszélést javasolják Vilna és Moszkva között. „A helyzet megkönnyítésére kétség nélkül a párbeszéd megkezdése lenne a leghasznosabb” — írják április 26-án. Hozzáteszik, hogy a megbeszéléseknek a népek önrendelkezési jogán kell alapulniuk. Az Egyesült Államok — minthogy nem akarja veszélyeztetni a júniusban sorra kerülő Bush—Gorbacsov párbeszédet Washingtonban — hasonlóan nem kíván beavatkozni a litván-szovjet ügybe.

Landsbergis levelet küld „a kedves európai barátainak”, segítségüket és Litvánia elismerését kéri.

A Nyugaton járó miniszterelnöknő rendkívül nagy szimpátiában részesült, de garanciát sehol nem kap.

A helyzet romlik. A gazdaság hanyatlik, hiányzik a termés beta-kerítéséhez az olaj, 40 ezer ember július közepén már munkanélküli. A blokádtól okozott kár már meghaladja a 100 millió rubelt. A miniszterelnök június 16-án írásos formában javasolja a parlamentnek, hogy a Szovjetunióval való tárgyalás idejére egy korlátozott időre hirdessenek moratóriumot. Elkéseredett vita a „szuper hazafiak” és a „realisták” között.

Gorbacsov helyén megjelenik Jelcin.

Az elszakadás megtörtént, a balti államok függetlenek. Arra a kérdésre, hogy hány év kell ahhoz, hogy a balti népek saját lábukra álljanak, egy híres észt politikus így válaszol: „Amíg mi lábra állunk, eltelik 5-10 év. Amíg futni is tudunk, kell 10-15 év. De 20-25 év kell, hogy elteljen, amíg táncolni is lesz kedvünk és a közös Európa életét élhetjük mi is”.

Úgy tűnik, most sok belépő ország optimista politikusa hasonlóan válaszolna erre a kérdésre.

A PEREMVIDÉK ORSZÁGAI

KRONOLÓGIA

- 13. sz. Német missziósok a keleti-tenger partvidékén.
- 1387 A litvánok megkeresztelkednek.
- 18. sz. Litvánia Oroszország része.
- 1918 Litvánia független.
- 1940 Litvánia a SZU része.
- 1990 Litvánia újra független.
- 2004 EU-tag

ÁLLAM NÉLKÜLIEK KÖZÉP-EURÓPÁBAN

Számba vettük Ausztriától Litvániáig mindazokat a nemzeteket, amelyek államalkotók voltak, és ma is államot alkotnak. Van viszont három népcsoport, amely állammal legalábbis Közép-Európában nem rendelkezett, de nagy szerepet játszottak Közép-Európa történetében.

Mindenekelőtt a németeket kell említenünk, akik nemcsak országuk erejével hatottak, de az évezred során 20 millióan települtek át Közép-Európába, sőt tovább, Keletre, egész a Volgáig. A legtöbb közép-európai országban a legerősebb nemzetiségi csoportot alkották.

Ennek az a magyarázata, hogy a németeknek, eltérően a franciáktól és az angoloktól, nem volt központi állama, a legtöbb tartományukban kevés volt a művelhető föld, ezért sokan mentek Keletre. Könnyen beilleszkedtek az új lakóhelyükön, és sok fontos mezőgazdasági, ipari ismeretet hoztak magukkal. Gond akkor keletkezett velük, mikor Hitler afféle 5. hadoszlopot akart kialakítani a különböző országok németjeiből, és megalakították a Volkbundot. Sokan megszédültek, és beálltak az SS-be, de sokan — például nálunk — az utolsó választáskor magyarnak vallották magukat. Ezért volt igazságtalanság akülönböztetés nélküli kitelepítés, amelyről törvényt Potsdamban hoztak a győztes nagyhatalmak.

Feltétlenül szólni kell a cigányságról, amelynek Európába települt nagyobbik fele a mi országainkban él, sok üldöztetést elszenvedve a legnehezebb sorban.

És végül a zsidókról kell szólni, akik ezer éve ugyancsak letelepedtek országainkban. Az egyházi üldözés ellenére — amelyért II. János Pál pápa kért bocsánatot — sok értékkel gazdagították befogadó országaikat, és több országban asszimilálódsuk egészen előrehaladt. Mégis, a felvilágosodott Európában, a 20. században úgynevezett faji alapon, 6 millió zsidónak minősített embert pusztítottak el.

NÉMETEK

Európa egyik legnagyobb népe, amellyel a kalandozások korától mind máig kapcsolatban állunk. Közös történelmünk feljegyzett áldásos és válságos korszakokat. Ez a kapcsolat elmondható egész Kelet-Európára, ezért érdemes őket is Közép-Európa népei között közelebbről megismerni. A „német” nevet mi a szláv megnevezésük-ből vettük át (*nyemci* = akiket nem értenek).

Tacitus, a híres római történetíró Caesar galliai háborújában járt a germánok földjén. Kr. u. 98-ban megjelent könyvében lényegében a mai tudásunknak megfelelően tudósít eredetükről. Ebben a korban Skandinávia déli részétől a Dunáig és a Rajnától a Weichselig éltek germán törzsek. Tacitus szabadokról, félig szabadokról és szolgákról ír. Hadkötelezettsége csak a szabadoknak volt, a nemesség állította ki a vezetőket. A közigazgatás élősóban küldött üzenetekkel működött. A szabadon választott bírók döntöttek vitás ügyekben és voltak a *Thing* (gyűlés) tagjai. Kr. u. a 3. században a német törzsek lehúzódtak a Római Birodalom határáig. Sok kisebb törzs: a szászok, alemánok nyugaton a frankokhoz húzódtak. A keleti germánok: a burgundiak, gepidák, vandálok és gótok ugyancsak új szálláshelyet kerestek. A 4. évszázadra teljesen új elrendezés alakult ki.

Nagy Károly (777—814) irányítása alatt hatalmas birodalom alakult ki. Ez az Atlanti-óceántól a Dunáig és az Északi-tengertől Tiberisig terjedt. 800-ban a pápa Károlyt császárrá koronázta, vele felújult a Római Birodalom. Ez az időpont Közép-Európa sorsára is kihatott.

Nagy Károly frank birodalmának keleti határa bizonytalan volt. Mikor Lajos király lett a német területek gazdája, országának területe csaknem megegyezett a múlt századi NSZK területével. Nyugat-Európát vikingek támadták, a nomád magyarok különösen Bajorországba és távolibb városokba törtek be. I. Ottó Ausburgnál 955-ben nagy csapást mért a magyar seregre és ezután a magyarok letelepedtek, felvették a keresztény vallást nem kis küzdelmek közepette. A fiatal királyságba hittérítők és szerzetesek költöztek. Magdeburgban

megalakult a német kereskedelmi és missziós vallási központ, amelynek feladata volt a magyar és lengyel egyházak segítése.

Újabb kivándorlási hullámot váltott ki, hogy Nyugaton a parasztok sorsa egyre elviselhetetlenebb lett a föld hiánya miatt. Mínt hogy a családból a legidősebb fiú örökölt, a testvéreknek gondoskodniuk kellett magukról, a legtöbben szolgálni mentek más gazdaságokba. A magyar királyok maguk is kérték, hogy gyéren lakott régióikba földműveléshez jól értő telepesek jöjjenek, így kerültek pl. a szászok már a 12. században Erdélybe, a zipzerek a felvidékre. A telepesek szívesen jöttek a keleti országokba, mert itt rendelkezésre állt a föld, és a maguk urai lehettek. Mocsarakat csapoltak le, erdőket irtottak. Kiemelkedő szerepe volt a cisztercita rendnek, melynek tagjai sokat segítettek a mezőgazdasági ismeretek terjesztésében. A 12. században 500 kolostoruk volt, ebből néhány Magyarországon.

Különösen az Elba és Odera közt javult az élet. Nyelvi ellentét nem volt a német, cseh, lengyel, magyar paraszt között. A közös vallás összetartotta az embereket.

Nyugat- és Dél-Európa népessége nagyon megnövekedett, és szinte állandó volt az áttelepedés. 500 évszázad alatt vagy 20 millióan vándoroltak keletre, és eljutottak egészen a Volgáig.

Nagy támogatást jelentett, hogy a lengyel, cseh, magyar és az északi országokban a németek tapasztalataikkal segítették a városok kialakulását. Különösen a 12. és 15. század között.

A harmadik jellegzetes telepedési szakasz a Hanza-városokba vitt el németeket. A közép-európai tengerparti városokon túl, tehát Tallin, Riga mellett Péterváron, Novgorodon és skandináv partokon át egész Londonig épült ki a kereskedő városok láncolata. További kapcsolatot jelentett a német lovagok jelenléte a Baltikumban, akik elfoglalták Poroszországot, Észtországot, és a körülötte lévő kisebb tartományokat.

Menekülők, így a francia hugenották, vallonok Kelet-Poroszországban telepedtek le. A 30 éves háború (1618—1648) után csökkent a Keletre fordított figyelem, és egyre többen keltek át a tengeren és országnyi földrészeket foglaltak el Amerikában. Aztán pl. Mária Terézia intézkedésére a török pusztította területekre telepítettek még németeket. A németek nem alakítottak ki olyan központi hatalmat, mint az angolok vagy a franciák. Számos kisebb országrész teljes függetlenséggel rendelkezett. Csak 1815-ben, a napóleoni háborúk után alapozták meg az osztrákok vezette bécsi kongresszuson a szövetséges

Németországot. Harmincöt szuverén hercegség, négy szabad város egyesült vezető szerve a szövetségi gyűlés volt. Az első összejövetelt a Maina melletti Frankfurtban tartották. Nem volt egységes kormány ekkor sem. A küldöttek kétharmados többséggel hoztak határozatokat, a tagok ezeket figyelembe véve saját alkotmányuk szerint kormányozták.

1871-ben, a német-francia háború után Bismarck egyesítette a délnémet államokat az északnémet államszövetséggel, létrejött a Német Birodalom. A porosz királyt, Vilmost választották meg német császárrá. Megalakították parlamentjüket, a Reichstagot, a birodalmi kancellár Bismarck lett. Kezében volt a birodalom irányítása. Mellette megalakult a *Bundesrat* (szövetségi tanács), nem sok beleszólással.

1900-ban kb. 10 millióan beszéltek németül az Osztrák-Magyar Monarchiában. Német nyelvszigetek voltak Észtl-, Litván-, és Lettországon, a háromszor felosztott Lengyelországban, de még Kelet-Európa olyan távoli vidékein, mint a Krím-félsziget vagy a Volga-mellék. Eleven német települések alakultak Budapest körül, Baranyában, a Vajdaságban és Bánát tartományban. Német szigetek maradtak Trianon után is, de már jóval kisebb számban.

Hitlerék nagy gondot fordítottak arra, hogy a legkülönbözőbb országokban élő németek a birodalom segítői legyenek. Szudéta-németek, jugoszláviaiak, erdélyiek harcoltak a Wehrmachtban. A fiatalokat pedig igyekeztek bevonni az SS-be.

Sztálingád után ugyanaz a szenvedés várt a németekre, amit a náciok okoztak az oroszoknak. Mikor elkezdődött a szovjet előrenyomulás Berlin felé, az egész keleti vidékről a civilek milliói menekültek nyugat felé. A 12 milliónyi menekülőből 2 millió meghalt, 10 millió látott hozzá a lerombolt a Nyugat-Németország felépítéséhez. Ezen kívül Potsdamban a győztes hatalmak elhatározták, hogy Csehszlovákiából, Lengyelországból, de Magyarországról is több millió, évszázadok óta itt élő németet telepítsenek ki, köztük olyanokat is, akik nem léptek be sem a *Völkshunda* (német népi szövetség) sem a náci pártba. Ez volt a németek vesztesége az általuk indított háborúban.

A németek okozta pusztítás mérete még elszomorítóbb volt. 6 millió zsidó embert öltek meg a történelem során először ipari alapon gázzal és elégetéssel. Kb. 10 millió kényszermunkást hurcoltak Németországba elsősorban gyári munkára, ezek nagyobbik része

meghalt. A Németországba hurcolt szovjet hadifoglyok jóval kisebb része maradt életben, mint az éhező Oroszországból a német hadifoglyok.

A II. világháborúban elesett katonák és a civilek száma a különböző országokban így alakult:

	Katona	Civil
Bulgária:	10 ezer	
Jugoszlávia:	300 ezer	1,400 ezer
Lengyelország:	100 ezer	5,400 ezer
Románia:	200 ezer	260 ezer
Magyarország:	350 ezer	550 ezer
Németország:	3,250 ezer	2,280 ezer
Szovjetunió:	13,600 ezer	7 millió
Egyesült Államok:	174 ezer	

A németekről szóló fejezetnél kell megemlítenünk a Habsburgok 500 éves uralkodását.

A Habsburgok családfája 950 éves. A család őse Gundram elszászi gróf volt. Unokája építette a svájci Argau kantonban 1020 táján *Hab(ich)sburg* (héjavár) nevű épületet. Innen van a család neve. A család nemcsak német földön, de Európa-szerte (Spanyolország, Hollandia, Olaszország, de még Mexikóban) is adott uralkodót. A nagyhatalmat általában házasságokkal szerezte a Habsburg família. Jelmondatuk így hangzott: *Bella gerant alii, tu felix Austria nube* (Mások viseljének háborúkat, te, boldog Ausztria, házasodj).

Mátyás király fekete serege 1452-ben verte meg Habsburg Frigyes hadseregét. Frigyeset német-római császárnak választották és a magyar és cseh koronát is meg akarta szerezni. Ezután viszont Ferdinándtól Ferenc Józsefíg és IV. Károlyig övék volt a magyar korona, és irányították dolgaikat a magyar egyházak és főurak segítségével.

*

60 évvel a II. világháború után a németek demokratikus, gazdag államot építettek fel. Leszámoltak a múlttal, elismerve, hogy olyan bűnököt követtek el, amelyet a következő német nemzedékeknek sem szabad elfelejteniük. A Német Szövetségi Köztársaság és a Magyar Köztársaság között szoros kapcsolat épült ki az élet minden területén.

CIGÁNYOK

Említésük nélkül nem teljes Közép-Európa leírása. A középkor vége felé érkeztek hozzánk. Nagy hagyományokkal rendelkező nép, amelyet az évszázadok alatt sokfelé űztek, üldöztek. Nehéz munkát végeztek, a vályogvető, a szegkovács, teknővájó mesterek tudása nemzedékről nemzedékre szállt. De még ma is egy részük nem tud vándorélet nélkül élni. Amikor munkájuk volt, sokan megbecsült szakmunkásokká váltak, de a legtöbbet zenei adottságaikról esik szó: játékkuk a legnagyobb mesterek csodálatát váltotta ki. Muzsikáltak fejedelmeknek és szegény kis kocsmákban. Sorsuk sokban hasonlított a zsidókéhoz. Pontosán nem tudjuk, de kb. 10 ezer cigány ugyancsak Auschwitzban végezte életét.

A cigányság óind népcsoport, őshazája India, annak észak-nyugati része. Ez a mai Pandzsab és környéke. A cigányok Indiában az első évezredben kapcsolatban álltak Kasmir, Szindh, Radzsisztán, Gudzsarat népeivel. A perzsa hódítás emlékét az átvett perzsa szavak őrzik. Vándorlásuk közvetlen oka valószínűleg az iszlám hódítás volt. Nem helytálló az a megállapítás, hogy primitív gyűjtögető életmódot folytató kaszt volt az útnak induló cigányság. Indiából kézműipari, állattenyésztési, kereskedelmi és különösen gazdag zenei és tánc ismereteket hoztak. Vándorlási útvonalukon sokféle nyelvvel, kultúrával ismerkedtek meg, és vették át.

A cigányok Európa utolsó nomád népe, letelepedésük még tart. Sok hibás elmélet magyarázza eredetüket. Ezek közül az egyiptomi származásról írtak a legtöbbet, de ez téves. Igaz viszont, hogy Görögországban és Törökországban hosszabb ideig tartózkodtak a 11. századtól. II. Ulászló magyar király 1496-ban írt menlevelében a fáraó népének nevezte őket, de így nevezi népüket egy 1419-ből való svájci könyv, és egy Frankfurtban készült, ugyanebből az időből megőrzött dokumentum. Egy bizonyos németalföldi Sebastian Münster krónikás megemlíti, hogy Zsigmond királytól menlevelet kaptak. Vay István komáromi református pap a leydeni egyetemen tanult és ott találkozott indiai hallgatókkal, akik a hazai cigányok nyelvéhez nagyon hasonlóan beszéltek. Grellmann és Rüdiger

1783-ban a cigányok indiai eredetéről értekezett.

Az 1525-ös hatvani országgyűlésen egy kortárs feljegyezte, hogy II. Lajos magyar király lóversenyeinek szünetében cigányok muzsikáltak. De van korábbi feljegyzés is 1489-ből, hogy Beatrix királyné Csepel szigetén a cigányok muzsikáját hallgatta. Mátyás király 1476-ban megparancsolja a helyi vezetőknek, hogy a szebeni cigányokat ne háborgassák. Egy brassói feljegyzésből pedig azt tudjuk, hogy a fegyvergyárban 1505 és 1525 között cigányok dolgoztak.

Sok feljegyzés Európa különböző államaiból a cigányság üldözéséről szól. Németországban 1498-ban a freiburgi országgyűlés úgy határoz, hogy az országból a cigányokat ki kell üldözni. Lengyelországban 1501-ben hoztak cigányellenes határozatokat. Magyarországon valamivel jobb volt a soruk. A török megszállta területen szabadon vándorolhattak, Nyugaton vándorlásuk zavarta a helyieket, és ezért ott gyakrabban büntették őket. Magyarországon is a török kiűzése után I. Lipót törvényen kívül helyezte őket. A földesurak nem engedték letelepülésüket, gyakran elzavarták őket.

Rákóczi szabadságharcában cigányezred is harcolt. Ezen kívül sok volt a cigány fegyverkovács, munkájukra nagy szükség volt.

Mária Terézia 1761-ben „újmagyaroknak” nevezte el őket, és rendeletében letelepedésükről intézkedett. A helyi hivatalnokokat arra utasította, hogy biztosítsanak jobbágyi földet és házhelyet a családok számára, de sajnos a feudális urak nem hajtották végre a királynői utasítást. Ezzel újonnan meggátolták a cigányok asszimilálódását. Mária Terézia 1767-es rendelete azt parancsolta, hogy cigány gyereket vegyenek el családjuktól, és polgári családban neveljék fel. A költségeket a terv szerint az állam fizette volna (évi 10-14 forint). Sőt még azt is megtiltotta, hogy a cigányok saját fajtájukból házasodjanak. Az urak nagy része ezt is helytelenítette, és azt kívánták a királynőtől, hogy ezek helyett a lépések helyett kövessük a porosz példát, az országból való kiűzetést.*

---

* A cigányok történelmével, kultúrájával 12 európai ország 12 kiadója nemzetközi könyvsorozatot indított *Interface* néven. E nemzetközi programban Magyarországot a PONT Kiadó képviseli. E könyv 157—158. oldalán olvasható tájékoztatás a sorozatról.

Cigányok Közép-Európában

Ország	Létszám min.	Létszám max.
Ausztria	20 ezer	25 ezer
Bulgária	700 ezer	800 ezer
Csehország	250 ezer	300 ezer
Észtország	1 ezer	1,5 ezer
Horvátország	30 ezer	40 ezer
Lengyelország	40 ezer	50 ezer
Lettország	2 ezer	3,5 ezer
Litvánia	3 ezer	4 ezer
Magyarország	550 ezer	600 ezer
Románia	1,800 ezer	2,500 ezer
Szlovákia	480 ezer	520 ezer
Szlovénia	8 ezer	10 ezer
Ukrajna	50 ezer	60 ezer

A számok azt mutatják, hogy az európai cigányság szegényebb fele Közép-Európában él.

ZSIDÓK

Közép-Európa történetét a zsidók említése nélkül nehéz pontosan megérteni.

Az egyistenhit útjára lépő, sémi nyelvet beszélő törzsek eredetileg Kánaán földjén éltek. A rómaiak Palesztinának nevezték el ezt a közel-keleti vidéket. Kr. e. 1300 körül 12 törzs egyesült. Két irányból érkeztek Izraelbe. Az Egyiptomból jövők a mózesi hagyományokat ápolták, a Mezopotámiából jövő arámi eredetű törzsek az Ábrahám-mondakört őrizték. Történetüket és törvényeiket az Ószövetség (*Tóra*) örökítette meg. Mózes 5 könyvét kb. 200 év alatt írták meg és Kr. e. 300 évvel már olvasható volt.

Az izraeliek hősi küzdelmet vívtak a római megszállókkal, de mikor 70-ben a rómaiak újra elfoglalták a várost, és lerombolták a templomot, szétszóródtak a világban, különösen a Római Birodalom sok városában. Kr. u. 70 és 1497 között nagyobb izraeli települések alakultak ki Jeruzsálemben, Damaszkuszban, Antiochiában, Alexandriában. De eljutottak Görögországba, Itáliába, így Rómába és Nápolyba is. Nagy számban mentek a spanyolországi Cordovába, Toledóba. A spanyolországi városokban együtt éltek a Spanyolországot megszálló arabokkal. Már a középkorban sok üldözésben volt részük Nyugat-Európa országaiban. Az 1300-1400-as években Németország irányából ekkor jutottak el nagyobb számban Lengyelországba, Magyarországra, de még Kijevbe is.

Prepuk Anikó azzal magyarázza a *diaszpóra* (szétszórtság) méretét, hogy a szigorú vallási törvények követése és a jövőbe vetett hit tartotta meg a kis közösségeket. A vallás számtalan étkezési, öltözési stb. előírása erősítette az elszigeteltségüket.

A zsidók helyzete a kereszténység terjedésével egyre nehezebbé vált Európában. A két vallás hitelvei ütköztek. Jézus megváltói szerepének megítélésében volt a legnagyobb ellentét. A zsidók nem ismerték el Jézust Messiásnak, az Isten fiának. Úgy tartották, hogy az egyik kiszakadt szekta, amelyből több is volt Izraelben. A kereszténység a 3-4. században hivatalosan elfogadott birodalmi vallás lett, és összeolvadt a világi hatalommal. A keresztény egyház

hatalmas erővé vált. Ez az erő a hagyományos zsidó vallást követőkre nagy veszélyt jelentett, mert az új egyház igyekezett saját gyökereitől megszabadulni. Az egyik leghatásosabb vád, amit az egyház hirdetett, az a tétel volt, hogy Jézust a jeruzsálemi zsidók feszítették meg. Egy évezred után II. János Pál pápa volt az első, aki ennek az állításnak hamis voltára, tarthatatlanságára felhívta a keresztények figyelmét.

A másik sok vért, üldözést kiváltó vád a gyermekgyilkosság vádja volt. Már Josephus Flavius feljegyezte egy Apion nevű tudóssal folytatott vitában, hogy semmi alapja annak az állításnak, hogy „a zsidók évente egy gyermeket áldoznak templomaikban az Istenség számára”. (Még a 19. századi Magyarországon is volt egy ilyen per.) Ezek miatt a „vétkes miatt” a középkori hatalmak sokféleképpen büntették a zsidó közösségeket, de az ellentétet leginkább a gazdasági körülmény erősítette. Az egyház a középkorban tiltotta, hogy katolikus ember kamattal, pénzforgalommal foglalkozzék. Ugyanakkor a zsidókat sokféle foglalkozástól eltiltották, de a banki tevékenységet engedték számukra. Így sok zsidó foglalkozott pénzkölcsönzéssel és gyakran azért tört ki a pogrom, hogy az adósleveleket elégezhessék.

De jött sok más korlátozás is. Ilyenek voltak a gettók Európa szerte. Elrendelték az öltözet megjelölését, piros, később sárga folttal. III. Ince pápa egyházi tizedet vetett ki a zsidókra és húsvétra is külön adó befizetését rendelte el. A bázeli zsinat a zsidók tanúzási jogát vonta meg és ösztönözte a zsidók megtérítését. Ugyancsak ekkor fordult elő, hogy a Talmudot, a zsidó vallást tartalmazó könyvet elégették.

Később a felvilágosodás mindezeket a jelenségeket elítélte, és emancipálta (egyenjogúsította) a zsidókat, akiknek nagy része beolvadt az otthont adó nemzetébe.

Prepuk Anikó könyve végén kronológiába foglalta össze a középkorban történeteket. *Ausztriában* és a Habsburg-birodalom államaiban (Magyarország nélkül) a következő fontosabb eseményekre hívja fel a figyelmet:

1244	II. Frigyes osztrák herceg rendeletben szabályozza zsidó alattvalóinak jogait.
1411	A bécsi zsidók kiűzése.
1475	Trident városában vérvád, 17 halál, a többiek elűzik.

A PEREMVIDÉK ORSZÁGAI

- 1567 Császári rendelet engedélyezi, hogy a korábban kiűzött prágai zsidók visszatérhetnek városukba.
- Magyarország:*
- 1050 Az első híradás az esztergomi zsidóközösségről.
- 1092 I. László király megtiltja, hogy zsidó ember keresztény asszonyt vegyen feleségül, vagy keresztény szolgát vigyen a házába. A zsidók vasárnap és a keresztény ünnepnapokon nem dolgozhattak.
- 1100 körül Rendelet: zsidók csak püspöki székhelyeken telepedhetnek le, viszont vehetnek földet és pénzügyekben csak mindkét fél tanúja meghallgatása után szabad ítélni.
- 1222 II. András az Aranybullában megtiltja, hogy zsidók és izmaeliták (mohamedánok) pénzváltó ispánok sókamarások és vámosok legyenek.
- 1233 II. András végrehajtja az 1215-ös lateráni zsinat döntését a zsidók ruhájának megjelöléséről.
- 1245 IV. Béla a tatárjárás után privilégium levelet, szabad kereskedelmi jogot ad az ország egész területén.
- 1279 A budai zsinat elrendeli vörös posztóból készült kör alakú folt felvarrását.
- 1350-es évek Nagy Lajos király kiűzi a zsidókat. Elégetik a zsidóknál lévő adósleveleket.
- 1371 Zsigmond király megerősíti a zsidó kamaraszolgátság intézményét és országos zsidó bírót nevez ki.
- 1476 körül Mátyás király létrehozza a zsidó perfektúrát, amelynek vezetője is zsidó.
- 1494 Nagyszombati vérvád, 14 embert égetnek meg.
- 1526 A bevonuló török csapatok elhurcolják Budáról és a többi megszállt városból a zsidókat.

Hasonló eseményeket jegyeztek föl 1264-től Lengyelországban is, valamint Csehországban, Szlovákiában.

A felvilágosodás különösen Nyugat-Európában, majd a polgári

forradalmak meghozzák a zsidók számára az egyenjogúságot. Először Franciaországban 1791-ben, Magyarországon 1848-ban, majd 1867-ben indult a folyamat, 1897-ben született meg a törvény.

A fasizmus minden európai zsidó kiirtását tervezte. Nyugaton sokan megmenekültek.

Abban is egyeznek az európai államok, hogy a 20. században alig maradt zsidó az országaikban. Valószínű, hogy az összes közép-európai országban nem éri el számuk a Magyarországon élő 100 ezerre becsült közösséget. Ezek az emberek magyarnak vallják magukat. Legújabb fejlemény, hogy a fiatal nemzedék egy része, amely már Izrael állam létrejötte után született, a többi nemzetiség példájára, nemzetiségnek kívánja magát minősíteni. A nagy többség ezt elveti, és továbbra is az Eötvös törvények alapján magyarnak vallja magát. A II. világháború 60 millió halottjából 6 millió faji alapon zsidónak minősített ember halt meg. De a hagyomány és a tömeglélektan azt a furcsa helyzetet hozza létre, hogy egyes országokban, ahol már nem élnek zsidók, az antiszemitizmust továbbra is egyesek, sőt szélsőjobboldali mozgalmak, pártok szítják.